

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Середа Катерина Ростиславівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК 353.25.4
(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Реалізація бюджетної політики органів
місцевого самоврядування
(на прикладі Долинської міської ради)

(назва освітньої програми)

(шифр і назва спеціальності)

(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник Мосора Л. С., к.держ.упр., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ – 2024

АНОТАЦІЯ

Серета К. Р. Реалізація бюджетної політики органів місцевого самоврядування (на прикладі Долинської міської ради). – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 – "Публічне управління та адміністрування". – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2024.

У дослідженні висвітлено сутність бюджетної політики та її роль у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. В роботі розкрито теоретичні основи та механізми реалізації бюджетної політики в Україні. Автором охарактеризовано сучасний стан реалізації бюджетної політики в умовах воєнного стану як на національному, так і на місцевому рівні на прикладі Долинської міської ради (Івано-Франківська область). У роботі також розглянуто основні напрями та шляхи удосконалення бюджетної політики в Україні.

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогодні є актуальною зосередження зусиль на обґрунтуванні концептуальних засад функціонування бюджетної політики в контексті її впливу на регіональний розвиток, оскільки така потреба продиктована необхідністю забезпечити регіонам таких умов, за яких вони б мали достатній потенціал для розширеного відтворення і при цьому були економічно і фінансово самодостатніми. Місцеві бюджети набуватимуть дедалі більшого значення в умовах фінансової децентралізації.

Ключові слова: бюджет, місцеві бюджети, бюджетна політика, децентралізація, територія.

SUMMARY

Sereda K. R. Implementation of the budget policy of local self-government (on the example of Dolyna City Council). The manuscript.

Master's degree in specialty 281 – "Public Administration". – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Ivano-Frankivsk, 2024.

The study highlights the essence of budget policy and its role in ensuring the financial independence of local self-government. The paper reveals the theoretical foundations and mechanisms of budget policy implementation in Ukraine. The author characterized the current state of budget policy implementation in the conditions of martial law both at the national and local levels using the example of Dolyna City Council (Ivano-Frankivsk region). The work also considers the main directions and ways of improving the budget policy in Ukraine.

The relevance of the research lies in the fact that today it is relevant to concentrate efforts on substantiating the conceptual foundations of the functioning of budget policy in the context of its impact on regional development, since such a need is dictated by the need to provide regions with such conditions under which they would have sufficient potential for expanded reproduction and at were economically and financially self-sufficient. Local budgets will become increasingly important in the context of financial decentralization.

Key words: budget, local budgets, budget policy, decentralization, territory.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	8
1.1 Сутність та характеристика бюджетної політики держави	8
1.2 Роль бюджетної політики у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.....	16
РОЗДІЛ 2	
РЕАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЇЇ РОЗВИТКУ	30
2.1 Особливості виконання місцевих бюджетів в період дії воєнного стану	30
2.2 Сучасний стан реалізації бюджетної політики Долинської міської ради	38
2.3 Проблемні питання використання бюджетних коштів на рівні Долинської міської ради	55
РОЗДІЛ 3	
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	61
3.1 Удосконалення бюджетної політики в Україні в процесі децентралізації.....	61
3.2 Напрями підвищення ефективності бюджетної політики Долинської міської ради в умовах фінансової децентралізації	69
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи полягає у тому, що в умовах глобалізації та інтеграції України в європейське співтовариство стратегічне прагнення країни до рівності партнерства з іншими державами Європейського Союзу вимагає особливої уваги до обґрунтованості та ефективності реалізації бюджетної політики. Оскільки економіка України стикається з різноманітними викликами, важливою є адаптація бюджетних процесів до європейських стандартів. Це дозволить забезпечити сталий розвиток, економічне зростання та ефективне використання державних ресурсів. Бюджетна політика є ключовим інструментом публічного управління, що визначає механізми фінансування соціальних, економічних та інфраструктурних потреб держави.

В умовах воєнного стану зміни цілей бюджетної політики України є одним із ключових завдань формування ефективного механізму бюджетної політики, який не лише забезпечить стабільність державних фінансів у короткостроковій перспективі, але й сприятиме стимулюванню поступового відновлення економіки, сприяючи позитивній динаміці економічного зростання в умовах криз: пандемії, війни, екологічної катастрофи, політичних та інших потрясінь.

Особливе значення набуває концентрація зусиль на обґрунтуванні концептуальних засад функціонування бюджетної політики, зокрема щодо її ролі у сприянні регіонального розвитку. Потреба в цьому викликана необхідністю створення умов, які б дозволили регіонам розвиватися, мати достатній потенціал для розширеного відтворення, а також стати економічно і фінансово незалежними. Формування таких умов є важливим аспектом у децентралізації та посиленні ролі регіонів у розвитку країни, що в свою чергу сприятиме загальному економічному відновленню і стабільності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи формування та розвитку бюджетної політики досліджено у працях вчених, серед яких можна виокремити таких дослідників, як С. Булгакову, О. Василик, Г. Возняка, Н. Дехтяра, А. Дишлевої, Л. Лисяка, І. Лютого, Ц. Огня, Л. Сергієнко, І. Ускова, С. Фролова, І. Чугунова, С. Юрія, Ф. Ярошенка та інших. Вони зробили значний внесок у дослідження теоретичних основ бюджетної політики, розробляючи концептуальні підходи до її формування та реалізації в умовах різноманітних економічних і соціальних викликів.

Питання бюджетної децентралізації та її ролі у забезпеченні соціально-економічного розвитку стали об'єктом досліджень таких вчених, як І. Луніна, А. Буряченко, І. Ускова, які зосередили увагу на аналізі механізмів децентралізації, ефективності розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями влади та їх впливу на розвиток територій. Тема вдосконалення системи міжбюджетних відносин і посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів розкривається у працях М. Кульчицького, В. Опаріна, У. Оутса. Однак на сьогодні не достатньо досліджено особливості реалізації бюджетної політики в умовах криз і потрясінь, зокрема у час війни.

Метою дослідження є дослідження стану реалізації бюджетної політики на прикладі Долинської міської ради Івано-Франківської області й визначення напрямів її удосконалення в умовах фінансової децентралізації та воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- з'ясувати економічну сутність та основні риси бюджетної політики держави як складової публічної політики;
- дослідити роль бюджетної політики держави у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування;
- обґрунтувати особливості виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану;
- окреслити сучасний стан та проблемні питання реалізації бюджетної політики в Долинській міській раді;

- оцінити шляхи удосконалення бюджетної політики України;
- запропонувати напрями вдосконалення бюджетної політики у Долинській міській раді.

Об’єктом дослідження є процес реалізації бюджетної політики держави в умовах децентралізації та війни.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти реалізації бюджетної політики Долинської міської ради.

Методи дослідження. У роботі застосовано групу методів, що базуються на сучасних теоретичних і методичних засадах, що дало можливість провести цілісне дослідження. Для аналізу процесу реалізації бюджетної політики держави застосовано структурний та системний методи; для визначення сутності бюджетної політики - методи аналізу та синтезу; метод узагальнення – для формування висновків, що отримані в процесі вирішення поставлених завдань. Для дослідження напрямів удосконалення бюджетної політики використано методи наукового абстрагування, синтезу, порівняння та експертних оцінок на прикладі Долинської міської ради.

Новизна отриманих результатів. Війна позначилась на всі сфери суспільного життя, зокрема й на ефективність реалізації бюджетної політики, як на рівні держави, так і регіонів. Новизною дослідження є те, що приділено увагу особливостям бюджетного забезпечення Долинської міської ради у період воєнного стану.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що її результати можливі у використанні органами управління різних рівнів у процесі вдосконалення формування та виконання місцевих бюджетів, а також реалізації бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіонів України.

Структура магістерської роботи: вступ, три розділи (вісім підрозділів), висновки та список використаних джерел, загальний обсяг яких складає 88 сторінок. Список використаних джерел містить 63 найменування. У роботі міститься 7 рисунків та 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність та характеристика бюджетної політики держави

Ключовим засобом регулювання економічних процесів у рамках ринкової економіки є бюджетна політика. Її ефективність сприяє подоланню наслідків фінансової кризи, реалізації програм сталого розвитку країни, покращенню рівня життя населення та вдосконаленню діяльності підприємств.

У теперішніх умовах сталого економічного зростання бюджетна політика є важливим чинником управлінського впливу інститутів виконавчої влади на сферу державних фінансів та бюджетних відносин як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулювання економічної та соціальної сфери й інших підсистем суспільного розвитку шляхом формування, розподілу і перерозподілу державних коштів. Бюджетна політика є вагомим елементом впливу на різні суспільні процеси та дієвим інструментом управління інноваційним розвитком країни. Тому сьогодні досить актуальним питанням для економічних досліджень є науково обґрунтований аналіз сутності бюджетної політики і визначення її концептуальних засад.

У економічній науці термін «бюджетна політика» має глибокий зміст, що характеризується численними аспектами та поєднує два основні компоненти — «політика» і «бюджет».

Сутність поняття політики (рис. 1.1) охоплює:

- форму діяльності (стосується питання щодо формування політики або її регулювання);
- суб'єкта учасника дії (того, хто впроваджує такий вид політики);

- об'єкт діяльності (група соціальних відносин, на яких здійснюється вплив з боку суб'єкта);
- мету, що визначає загальний напрям реалізації певного виду політики;
- комплекс методів, інструментів, засобів для виконання діяльності;
- орієнтири, що встановлюють межі виконання діяльності.

Рис. 1.1 – Змістове наповнення поняття «політика»¹

Що стосується сутності фінансової категорії «бюджет», то відповідно до норм Бюджетного кодексу України бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду². З економічного погляду, бюджет відображає фінансові взаємовідносини, що виникають у державі у процесі перерозподілу національного доходу через створення і

¹Валуйський І. А. Трансформація бюджетної політики України у кризовий період : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України, Дніпро, 2018. С. 25.

²Бюджетний Кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text>

витрачання основного фонду грошових коштів, призначених для забезпечення розвитку народного господарства, соціальних і культурних потреб, а також потреб оборони³.

Бюджет кожної країни формується здебільшого за рахунок податків. Податки – це обов'язкові платежі, встановлені вищим органом законодавчої влади, які сплачуються як юридичними, так і фізичними особами до бюджету та державних цільових фондів, згідно з чинним законодавством. Це означає, що: по-перше, визначення та скасування податків і зборів регулюється Податковим кодексом України; по-друге, податки і збори надходять до бюджетів різних рівнів і державних цільових фондів; по-третє, платниками податків є юридичні та фізичні особи, які відповідно до Податкового кодексу зобов'язані сплачувати ці платежі.

Існує безліч трактувань бюджетної політики, що зумовлює різне розуміння її сутності. Зокрема, бюджетну політику визначають як діяльність органів державної влади та місцевих органів управління, спрямовану на формування бюджету держави, забезпечення балансу, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів та реалізація належного контролю за їх витрачанням⁴.

О. Василик і К. Павлюк визначають бюджетну політику як систему дій держави, спрямованих на організацію та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення економічного і соціального прогресу⁵. Л. Лисяк вважає, що бюджетна політика є відображенням «суспільно-економічних відносин між людьми в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту, виробництва, розподілу та споживання суспільних благ і послуг»⁶.

---

³Лютый І. О., Демиденко Л. М. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України. *Фінанси України*. 2016. № 10. С. 10.

⁴Фінансово-економічний словник / кол. авт. : О.С. Юнін, О.О. Круглова, М.О. Савельєва та ін. Дніпро : Біла К.О., 2018. С. 26.

⁵Василик О. Д. Бюджетна система України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. Київ : ЦУЛ, 2004. С. 53.

⁶Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія. Київ : ДННУ АФУ, 2009. С. 34.

Як вважає І. Лютий⁷, лише врахування макроекономічного ефекту реалізації бюджетної політики може дати об'єктивну оцінку дієвості та ефективності бюджетного механізму. Цей підхід, а також аналіз соціальних наслідків бюджетної політики, сприяє виявленню слабких місць у бюджетному механізмі.

Так як бюджетна політика реалізується органами державної влади, важливо забезпечити її правову трактовку. Згідно з Господарським кодексом України, бюджетна політика визначається як напрям економічної політики держави, що спрямовано на «оптимізацію і раціоналізацію процесів формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку, узгодження інтересів на державному та місцевому рівнях у сфері міжбюджетних відносин, управління державним боргом та забезпечення соціальної справедливості через перерозподіл національного доходу»⁸. Отже, бюджетна політика є невід'ємною частиною державної діяльності, пов'язаної з формуванням та використанням фінансових ресурсів на основі перерозподілу національного доходу.

Виходячи із змістового наповнення терміна «політика» та з урахуванням специфічного наповнення поняття «бюджетна політика» сформовано її визначення, що відображає більшість компонентів (рис. 1.2).

---

⁷Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави. *Фінанси України*. 2009. № 12. С. 15.

⁸Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Рис. 1.2 – Змістове наповнення поняття «бюджетна політика»⁹

Так, суб'єктом бюджетної політики є держава, що уособлюється у всіх органах та інститутах, які її реалізують (звужено це органи державної влади та місцевого самоврядування). Об'єктом бюджетної політики є особлива група суспільних відносин – бюджетні відносини. Слід зазначити, що у значній частині формулювань поняття «бюджетна політика» її об'єктами вважають ВВП, бюджетні ресурси, фінансові ресурси держави.

Спрямованість бюджетної політики визначається її метою, механізмом реалізації та орієнтирами дії. Основною метою бюджетної політики вважають:

⁹Валуйський І. А. Трансформація бюджетної політики України у кризовий період : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України, Дніпро, 2018. С. 29.

- забезпечення належного життєвого рівня населення відповідно до соціальних стандартів¹⁰;
- мобілізацію фінансових ресурсів та оптимальний їх розподіл між галузями економіки, територіями та соціальними верствами населення для задоволення потреб розвитку¹¹;
- створення передумов для тривалого економічного розвитку, що сприятиме покращенню конкурентоспроможності національної економіки і впровадженню інноваційної моделі економічного прогресу країни¹².

Список завдань бюджетної політики орієнтований на її мету і є типовим. Проте, способи формулювання завдань значно різняться за ступенем конкретизації.

Зокрема, основними завданнями бюджетної політики є¹³:

- розробка основ бюджетного розвитку з метою забезпечення соціально-економічного прогресу суспільства, регулювання економічних процесів, сприяння виникненню позитивних тенденцій і запобігання небажаним явищам;
- визначення основних шляхів мобілізації фінансових ресурсів на користь держави, методів їх акумуляції в поточному та наступних періодах;
- визначення напрямів використання бюджетних коштів для виконання основних державних функцій, методів їх розподілу та механізмів витрат;
- виконання заходів для досягнення конкретних цілей і результатів програм через фінансування цих заходів за рахунок бюджетних коштів.

Згідно з усталеним підходом, бюджетна політика включає такі компоненти:

¹⁰Дем'янишин В. Бюджетна політика держави : концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник ТНЕУ*. 2011. Вип. 2. С. 10.

¹¹Стоян В. І. Казначейська система: підручник / В.І. Стоян, О.С. Даневич, М.Й. Мац. Київ : ЦУЛ, 2014. С. 59.

¹²Ілляшенко А. Х. Національні пріоритети бюджетної стратегії економічного і соціального розвитку. *Економіка та держава*. 2012. № 12. С. 23.

¹³Дем'янишин В. Бюджетна політика держави : концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник ТНЕУ*. 2011. Вип. 2. С. 9–10.

- політика в галузі інвестицій, страхування, митного регулювання, оподаткування, грошового обігу, пенсійного забезпечення та кредитування¹⁴;
- політика формування державних доходів, управління державними видатками, політика управління боргом, бюджетне регулювання, політика взаємин між бюджетами¹⁵;
- політика в сфері формування доходів (податкове регулювання і стратегія залучення неподаткових надходжень), політика витрат (кошторисне фінансування, інвестиційні бюджети, бюджетне кредитування та резервування), політика бюджетного контролю і міжбюджетних взаємин (збалансування бюджету, політика трансфертів), політика управління бюджетним дефіцитом і державним боргом¹⁶.

До основних функцій бюджетної політики відносимо:

- регуляторну, що змінює структуру виробництва;
- розподільчу, яка реалізує перерозподіл створеного ВВП;
- стабілізуючу, що забезпечує ефективне використання ресурсів, стабільність цін, баланс платіжних розрахунків та стійке економічне зростання.

В умовах ринкової економіки регуляторна функція займає провідне місце, оскільки вона визначає параметри інших функцій, здійснюючи регулювання з метою стабільності соціально-економічних процесів і зміни масштабів перерозподілу ВВП.

Вітчизняною наукою окреслені такі основні завдання бюджетної політики¹⁷:

- створення науково обґрунтованої концепції розвитку бюджету як ключового інструменту регулювання соціальних та економічних процесів, яка визначає основи формування бюджетної політики з урахуванням аналізу

¹⁴Пасічний Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток ЛТД», 2005. С. 255.

¹⁵Яворський П. Якою повинна бути бюджетна резолюція? Міжнародний досвід та рекомендації для України / П. Яворський. URL: <http://www.kse.org.ua/download.php?downloadid=381>

¹⁶Дем'янишин В. Бюджетна політика держави : концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник ТНЕУ*. 2011. Вип. 2. С. 12–13.

¹⁷Сергієнко Л. К. Теоретичні основи формування національної бюджетної політики України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2015. Випуск 7. С. 740.

потреб поточного стану суспільного розвитку, детального вивчення економічної та соціальної ситуації, глобальних тенденцій соціально-економічного прогресу та стратегічних напрямів державної політики;

– визначення ключових напрямів акумулювання та використання бюджетних ресурсів як на довгострокову, так і на короткострокову перспективу. Це включає врахування методів досягнення поставлених цілей, визначених економічною політикою, а також зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на потенціал зростання бюджетних ресурсів;

– впровадження конкретних заходів, орієнтованих на досягнення визначених цілей. Реалізація комплексу завдань бюджетної політики має за мету покращення рівня життя громадян, забезпечення виконання соціальних стандартів і надання населенню необхідних суспільних благ.

Ключовим елементом теоретичних основ дослідження бюджетної політики є врахування принципів її реалізації, які можуть бути сформульовані різними способами. Існують два основні підходи до визначення цих принципів: перший — у контексті принципів бюджетної системи, а другий — окремо, як складова фінансової політики держави. Цю точку зору підтримує, зокрема, Ю. Пасічний¹⁸.

В. Дем'янишин визначає принципи бюджетної політики як універсальні закономірності розвитку бюджетних відносин, поділяючи їх на два основних типи: загальні та спеціальні. Загальні принципи включають домінування загальнолюдських цінностей, гуманізму, рівності та взаємної відповідальності. Спеціальні принципи охоплюють єдність теорії та практики, взаємозв'язок, об'єктивність, конкретність, розвиток, ефективність, закономірність, соціальну справедливість, порівнянність, історизм та матеріалізм¹⁹. Такий розподіл принципів бюджетної політики підтримується й іншими науковцями, хоча критерії для виокремлення загальних і спеціальних принципів можуть відрізнятися.

¹⁸Пасічний Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія / Ю. В. Пасічний. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток ЛТД», 2005. С. 253.

¹⁹Дем'янишин В. Бюджетна політика держави : концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник ТНЕУ*. 2011. Вип. 2. С. 14.

Т. Васильєва також розподіляє принципи бюджетної політики на загальні (науково обґрунтованість, прозорість, ефективність) та специфічні, пов'язуючи останні з функціями бюджетної політики. Зокрема, регуляторна функція передбачає поєднання принципів цілеспрямованості та обмеження, розподільна функція — принципи секторального підходу та комплексності, а стабілізуюча функція включає принципи адаптивності та стабільності²⁰.

Отже, аналіз теоретичних основ бюджетної політики держави дає змогу визначити, що в умовах сучасних трансформаційних процесів важливим завданням бюджетної політики є науково обґрунтоване оптимізування бюджетних витрат, обсяги і структура яких повинні відповідати функціям, характерним для держави з ринковою економікою.

1.2 Роль бюджетної політики у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування

На сьогодні війна, розв'язана росією проти України, посилила бюджетні ризики, що впливають на фінансову стабільність місцевих бюджетів, та стала ключовим чинником, який визначає конкурентоспроможність регіонів країни. Місцеві органи влади та управління повинні оперативнo та повноціннo реагувати на ці виклики, щоб зберегти здатність до відновлення, підвищення конкурентоздатності та успішної реалізації соціально-економічних ініціатив. Під час війни перед місцевими органами влади стоять важливі завдання: забезпечення фінансової самостійності регіонів, своєчасне надання ключових послуг населенню, а також реалізація інвестиційних проєктів у надзвичайно складних умовах з обмеженими ресурсами та непередбачуваними обставинами через активну фазу конфлікту. Тому дієва бюджетна політика в управлінні місцевими фінансами безсумнівно повинна відігравати важливу роль у стимулюванні економічного розвитку регіонів. Постійна нестача фінансових ресурсів у місцевих органах влади та нестабільність джерел їхніх доходів стали

---

²⁰ Васильєва Т. А. Принципи реалізації бюджетної політики у кризовий період розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2017. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6628>

проблемою на рівні всієї країни, через що на місцевому рівні не вирішуються нагальні питання, що турбують людей, занепадають сільське господарство, соціально-культурна сфера, освіта, охорона здоров'я, а також погіршується стан доріг та інших комунікаційних об'єктів.

Згідно зі ст. 3 Європейської Хартії місцевого самоврядування, яку Україна ратифікувала у 1997 р., місцеве самоврядування передбачає право та можливість місцевих органів влади самостійно регулювати і керувати значною частиною суспільних справ, що належать до їхніх повноважень, з урахуванням інтересів місцевих громад²¹. Ухвалений 2001 р. Бюджетний кодекс України закріпив основи бюджетного процесу, встановив взаємодію між рівнями бюджетної системи, врегулював порядок використання бюджетних коштів і надав органам місцевого самоврядування певну фінансову автономію. Особливо важливим стало запровадження програмно-цільового методу, який став ефективним механізмом для планування й використання бюджетних ресурсів, зокрема із застосуванням середньострокового бюджетного планування²².

Бюджетна політика на місцевому рівні знаходить своє відображення через виконання її основної цілі. Основною ціллю бюджетної політики є забезпечення гідного рівня життя для населення відповідно до встановлених соціальних стандартів. Для досягнення цієї мети визначаються ключові завдання та пріоритетні напрямки бюджетної політики, які уряд розробляє на певний період з врахуванням економічного та соціального стану регіону. При розробці бюджетної політики місцеві органи влади враховують потребу забезпечення економічної, фінансової та соціальної стабільності в регіоні, а також враховують національні, історичні, політичні, соціально-економічні особливості території та систему її фінансових інтересів на державному рівні. Бюджет при цьому виступає основним інструментом для реалізації

---

²¹ Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

²² Бюджетний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

соціально-економічної політики, тому бюджетна політика в сфері місцевих фінансів повинна сприяти стабільному та ефективному економічному розвитку регіону²³.

Ефективність фінансової системи України може бути досягнута лише за умови забезпечення фіскальної спроможності та незалежності будь-якої території. Фінансова незалежність вказує на автономію на місцевому рівні і відображає здатність місцевої влади самостійно вирішувати свої питання. В їх компетенцію входить забезпечення соціально-економічного прогресу регіону, тому основою місцевого самоврядування виступають місцеві бюджети. Актуальним завданням для місцевих бюджетів, які є фінансовою основою цього розвитку, є врахування місцевих особливостей та збільшення доходів при зміцненні фінансової самостійності органів місцевого самоврядування²⁴.

В Україні розподіл витрат між різними бюджетами базується на принципі субсидіарності, що закріплено в нормах Бюджетного кодексу України. Згідно з цим принципом, державні витрати, які визначаються функціями держави, можуть бути передані на місцевий рівень для того, щоб надавати публічні послуги максимально близько до споживачів і забезпечувати їхнє найбільш ефективне виконання. Основне завдання місцевого самоврядування полягає в задоволенні таких суспільних потреб, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і підтримка, розвиток фізичної культури та спорту, а також у наданні комунальних, житлових, транспортних і інших послуг (ст. 89 Бюджетного кодексу України)²⁵. Принцип, за яким витрати розподіляються між центральними та місцевими органами влади, був уперше сформульований засновником класичної економічної теорії Адамом Смітом. Він вважав, що витрати місцевого значення повинні фінансуватися з

---

²³ Заїчко І. В. Роль бюджетної політики у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Наукові праці НДФІ. 2010. № 1. С. 47-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2010_1_7

²⁴ Юрик Т. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування. *Зб. матер. Звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2023 р.*/за заг. ред. РД Федіва м. Дубляни, 2024. 441 с.

²⁵ Бюджетний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

місцевих бюджетів, а не перекладатися на загальні суспільні доходи, а також несправедливим, коли суспільні кошти використовуються для покриття витрат, які приносять користь лише частині населення²⁶.

С. Богуславська та О. Вельган відзначають, що з 2010 р., а також впродовж 2014-2015 рр., в державі розпочався процес реформування, спрямований на досягнення фінансової незалежності місцевих громад. До початку таких реформи всі податкові надходження концентрувалися в руках центральної влади держави та направлялись до місцевих органів влади за рішенням центральних органів управління. Саме тому, Міністерство фінансів України разом з Кабінетом Міністрів України ухвалили рішення про необхідність проведення відповідних реформ у бюджетному процесі як на державному рівні, так і на місцевому, а саме перехід від централізованого до децентралізованого управління. Основна мета полягала в тому, щоб надати органам місцевого самоврядування більшу фінансову автономію, а в рамках цих змін було розділено доходи між державним та місцевими бюджетами, а також збалансовано їхні доходи і витрати через впровадження міжбюджетних трансфертів та закріплення частини державних податків у відсотковому співвідношенні, відповідно до статусу адміністративної одиниці (область, район, місто, село, селище, а пізніше з'явилися й об'єднані територіальні громади)²⁷.

Впровадження державної бюджетної політики має сприяти фінансовій незалежності органів місцевого самоврядування і ґрунтуватись на прийнятті нормативно-правових актів, що стосуються місцевих бюджетів. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає систему та гарантії місцевого самоврядування, основи організації діяльності, а також правовий статус і відповідальність органів та посадових осіб місцевого

---

²⁶ Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Київ: Port-Royal, 2001. С. 32.

²⁷ Богуславська С. І., Вельган О. В. Державна фінансова політика щодо місцевих бюджетів в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. №1. Т. 35 (74). С. 116-124.

самоврядування²⁸. Далі, 9 квітня 1999 р. було ухвалено Закон України «Про місцеві державні адміністрації», що регулює структуру, повноваження та порядок функціонування місцевих державних адміністрацій²⁹.

Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. визначає правові, економічні та організаційні засади щодо розроблення відповідних прогнозних і програмних документів для соціально-економічного розвитку країни, галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць. У згаданому документі встановлено загальний порядок розроблення, затвердження і виконання таких документів, а також відповідальність за їхню реалізацію³⁰.

Наступним важливим документом є Бюджетний кодекс України, прийнятий 8 липня 2010 р., який регулює правові основи функціонування бюджетної системи, визначає принципи бюджетного процесу, міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства. 15 грудня 2010 р. КМУ затвердив Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів (Постанова № 1132), що описує механізм перерахування коштів з державного бюджету до місцевих бюджетів у формі базової дотації, субвенцій, реверсної дотації та інших трансфертів³¹.

Кабінет Міністрів України 15 лютого 2012 р. затвердив Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає в зоні спостереження (Постанова № 91). Пізніше, 2014 р., ухвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади (Розпорядження КМУ № 333-р). Ця концепція передбачала проведення реформи місцевих бюджетів до 2014 р.

---

²⁸ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

²⁹ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

³⁰ Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

³¹ Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2010 р. №1132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010-%D0%BF#Text>

відповідно до стратегічних цілей регіональної політики, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності регіонів, їхній сталий розвиток, продуктивність виробництва та зайнятість населення³².

5 лютого 2015 р. було ухвалено два важливі закони: Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», що регулює процес добровільного об'єднання громад³³, та Закон України «Про засади державної регіональної політики», який регулює основні правові, економічні та соціальні засади регіональної політики, зокрема щодо відновлення регіонів, постраждалих від збройної агресії³⁴.

Останніми важливими документами є Постанова Верховної Ради України «Про Бюджетну декларацію на 2022–2024 роки» від 15.07.2021 р., що визначає рекомендації щодо бюджетної політики, та Постанова КМУ «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11.03.2022 р. Остання спрямована на забезпечення безперервного функціонування установ бюджетної сфери та задоволення життєво важливих потреб громад під час воєнного стану³⁵.

Доцільно зауважити, що поданий перелік нормативно-правових актів, що стосуються регулювання місцевих громад і визначення їхніх фінансових ресурсів, базується на положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування. Зокрема, ст. 9 Хартії встановлює, що органи місцевого самоврядування мають право на власні фінансові ресурси, якими можуть самостійно управляти в межах наданих їм повноважень. Крім того, Хартія передбачає механізми бюджетного вирівнювання для органів місцевого

---

³² Мединська Т. В., Галас Х. Ю. Сучасні тенденції формування і розподілу доходів місцевих бюджетів України. *Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання*. 2018. № 21. С. 611-619.

³³ Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

³⁴ Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

³⁵ Богуславська С. І., Вельган О. В. Державна фінансова політика щодо місцевих бюджетів в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. №1. Т. 35 (74). С. 116-124.

самоврядування, що спрямовані на подолання наслідків нерівномірного розподілу потенційних джерел фінансування та фінансового навантаження³⁶.

Згідно з чинними Бюджетним³⁷ та Податковим кодексами України³⁸, доходи місцевих бюджетів формуються з податкових та неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, а також міжбюджетних трансфертів. Податкові надходження місцевих бюджетів включають загальнодержавні та місцеві податки й збори. Доходи органів місцевого самоврядування розподіляються між загальним та спеціальним фондами. До загального фонду територіальних громад зараховуються всі доходи бюджету, що мають загальнодержавний характер і підлягають розподілу між державним і місцевими бюджетами. Важливо відзначити, що джерела доходів, які враховуються при розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів, спрямовані на фінансове забезпечення державою делегованих повноважень місцевим органам самоврядування. А джерела доходів, що не включаються до розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів, використовуються для виконання власних повноважень.

Ще одним важливим джерелом доходів місцевих бюджетів є кошти, які громади отримують із державного або інших місцевих бюджетів. Такі кошти називаються міжбюджетними трансфертами, що надходять у вигляді різних субвенцій і дотацій. Їх головна мета – компенсувати різницю між бюджетними можливостями певного рівня влади та її повноваженнями. Наприклад, заробітну плату педагогам, гарантовану державою, виплачують за рахунок освітньої субвенції з державного бюджету. Такі кошти переводять у місцевий бюджет, з якого потім здійснюються виплати педагогам конкретної громади. З обласного бюджету також надходять субвенції громадам, проте їхні обсяги значно менші. Такі кошти зазвичай

---

³⁶ Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985 / Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

³⁷ Бюджетний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

³⁸ Податковий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

спрямовуються на фінансування спільних проєктів для всієї області, наприклад, на будівництво чи ремонт доріг, реставрацію культурних пам'яток або надання різних видів соціальної допомоги. У період воєнного стану стало поширеним перерахування трансфертів з місцевих бюджетів до державного з метою підтримки Збройних Сил України в боротьбі з російським агресором на території країни³⁹.

Дотації, навпаки, не мають конкретного призначення. Дотації – це фінансові ресурси, які держава безповоротно передає місцевим органам влади у випадку значного дефіциту бюджету, тобто коли місцева влада витрачає більше коштів, ніж отримує. Ці гроші використовуються для покриття витрат, які громада не змогла забезпечити власними доходами⁴⁰.

У теорії, місцева влада повинна вміло планувати свій бюджет, аби уникати суттєвого розриву між доходами та витратами, що дозволило б уникнути потреби в додатковому фінансуванні з центрального бюджету для покриття невідшкодованих видатків. Таким чином, держава використовує міжбюджетні трансферти як механізм для фінансової підтримки місцевих органів влади з метою збалансування їхніх повноважень із доступними ресурсами. Водночас, обмежене використання дотацій може стимулювати органи місцевого самоврядування до нарощування власних доходів і пошуку додаткових джерел фінансування для місцевого бюджету, що не заборонені чинним законодавством.

Доцільно, на нашу думку зауважити, що воєнні дії та впровадження воєнного стану на території України завдали серйозного удару по економіці країни, що, безперечно, позначилося на ролі бюджетної політики у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування у виконанні місцевих бюджетів. Зокрема, для того щоб забезпечити стабільне функціонування економіки, уряд України вжив низку заходів, у рамках яких

---

³⁹ Фурик І. І. Особливості формування та виконання місцевих бюджетів України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2024. №1 (63). С. 143-148.

⁴⁰ Юрик Т. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування. Зб. матер. Звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2023 р./за заг. ред. РД Федіва м. Дубляни, 2024. 441 с.

бюджети різних рівнів були переорієнтовані на військові потреби та найважливіші соціальні витрати, спрямовані на підтримку життєво необхідних умов для населення⁴¹.

Як вже згадувалося нами, з метою швидкого та ефективного прийняття управлінських рішень на місцевому рівні, а також для гарантування безперервної роботи об'єднаних територіальних громад, урядом було ухвалено у 2021 р. Постанову КМУ № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану». Ця постанова спрощує процедуру формування та виконання місцевих бюджетів з урахуванням специфіки воєнного часу, а також надає органам місцевого самоврядування розширені повноваження щодо внесення змін до місцевих бюджетів, перерахування коштів з місцевого до державного бюджету, а також перерозподілу обсягів трансфертів між державними і місцевими бюджетами⁴².

Одночасно з введенням воєнного стану на території країни, Постановою КМУ № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» було накладено певні обмеження на видатки місцевих бюджетів. Ця постанова встановлює перелік видатків, які мають пріоритетний характер і спрямовані на забезпечення безпеки населення, військові потреби, підготовку територіальних громад до опалювального сезону. Видатки, першочергово визначені в Плані запровадження та реалізації заходів для забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні, повинні здійснюватися в пріоритетному порядку. Водночас, під час воєнного стану передбачено надання додаткових трансфертів з Державного бюджету територіальним громадам, які прийняли внутрішньо переміщених

---

⁴¹ Фурик І. І. Особливості формування та виконання місцевих бюджетів України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2024. №1 (63). С. 143-148.

⁴² Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-п#Text>

осіб і тих, хто евакуювався з регіонів, де відбуваються або відбувалися бойові дії⁴³.

Крім того, у 2023 р. було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу». Він визначає порядок перерозподілу надходжень між місцевими і державним бюджетом, зокрема, так званого «військового податку з доходів фізичних осіб (ПДФО)» – податку на доходи фізичних осіб, який утримується із грошового забезпечення військових. Починаючи з 1 жовтня 2023 р. і до кінця року, в якому буде скасовано воєнний стан, «військове ПДФО» надходитиме до державного бюджету і використовуватиметься на потреби оборони. При цьому половина цих коштів буде направлена до Державної служби спеціального зв'язку для закупівлі дронів, а решта – до Міністерства оборони для придбання артилерійських систем⁴⁴.

Зауважимо, що згідно із Законом «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу», протягом періоду з 1 січня до 31 грудня, коли буде припинено або скасовано воєнний стан, «військовий ПДФО» розподілятиметься наступним чином: 45 % спрямовується до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації на закупівлю безпілотників; ще 45 % перераховується Міністерству з питань стратегічних галузей промисловості для забезпечення виробництва боєприпасів і зброї; і залишкові 10 % передаються різним розпорядникам у секторі безпеки та оборони, щоб автоматично розподіляти між військовими частинами відповідно до суми сплаченого податку з ПДФО. Звичайний податок на доходи фізичних осіб залишається в розпорядженні місцевих бюджетів у розмірі 64 %, однак, щонайменше 4 % від акумульованої суми цього податку

⁴³ Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 09.06.2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п#Text>

⁴⁴ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 08.11.2023 р. № 3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text>

повинні бути направлені на фінансування розрахунків за виробництво теплової енергії, а також на підтримку підприємств, які займаються її виробництвом і постачанням, а також підприємств з централізованого водопостачання і водовідведення⁴⁵.

Також зауважимо, що згідно із Законом «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу», села та селища отримали право здійснювати як внутрішні, так і зовнішні запозичення, за умови отримання згоди Міністерства фінансів України. До прийняття цього закону таку можливість мали лише міські громади. Водночас, кошти, які залишаються на рахунках місцевих органів самоврядування, можуть бути використані виключно для пріоритетних видатків, таких як соціальні програми, підтримка оборонної сфери, лікування та реабілітація постраждалих від агресії росії⁴⁶.

Л. Беновська та Р. Карвацький відзначають різке збільшення доходів місцевих бюджетів і доводять, що головною причиною такого різкого збільшення під час війни стало зростання надходжень від ПДФО, які утримуються із грошового забезпечення військових, завдяки збільшенню кількості військових підрозділів, особового складу та їхньої заробітної плати, що значно перевищує середню по країні. Проте цей профіцит є відносним і не відображає реальний фінансовий стан усіх місцевих бюджетів, оскільки половина ПДФО від військових у 2023 р. була забезпечена лише 50 громадами. З іншого боку, місцеві бюджети не були виконані за видатковими частинами (у 2022 р. виконання плану за видатками становило 77,7%). Виникла ситуація, коли органи місцевого самоврядування, попри наявність доходів, через певні законодавчі обмеження не могли повністю профінансувати витрати спеціального фонду. Постановою Кабінету

⁴⁵ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 08.11.2023 р. № 3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text>

⁴⁶ Юрик Т. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування. *Зб. матер. Звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2023 р./за заг. ред. РД Федіва м. Дубляни, 2024. 441 с.*

Міністрів України № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» була встановлена черговість виплат, які здійснює казначейство під час війни. Казначейство не перераховувало кошти для виплат другої і наступних черг до тих пір, поки не були здійснені всі виплати першої черги. Незважаючи на внесення змін до постанови та розширення переліку першочергових видатків, громади намагалися обійти ці обмеження (наприклад, ремонти доріг представляли як благоустрій), однак це не вирішувало проблему профіциту бюджетів. За словами вчених, додатковим фактором скорочення видатків місцевих бюджетів стало згортання інфраструктурних проєктів, виникнення заборгованостей через скасування «захищених» статей бюджету на період воєнного стану та інші подібні обмеження⁴⁷.

Ми прийшли до того, що нинішня бюджетна політика в Україні щодо забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування поки що не сприяє ефективному заохоченню діяльності органів місцевого самоврядування, виконавчої влади та місцевого населення через оптимальне використання їх природного, економічного, трудового, наукового й іншого потенціалу. Результативність бюджетної політики має вимірюватися за двома основними показниками: по-перше, за її фіскальною ефективністю, по-друге, за її соціально-економічною доцільністю. Основними умовами успіху місцевої бюджетної політики є її прозорість, доступність і зрозумілість для представників влади та мешканців відповідної громади, а також її підтримка на суспільному рівні. Тільки за наявності достатніх фінансових ресурсів органи місцевого самоврядування зможуть ефективно впливати на становлення нових соціальних відносин.

Отже, успішна реформа децентралізації дозволила місцевим органам влади отримати незалежні та достатні фінансові ресурси, що стали важливим фактором у подоланні труднощів. Протягом воєнного стану для органів

---

⁴⁷ Бенювська Л., Карвацький Р. Видатки місцевих бюджетів в контексті забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах війни. *Світ фінансів*. 2024. №1 (78). С. 85-97.

місцевого самоврядування були послаблені окремі вимоги щодо прозорості їхньої діяльності, що позитивно вплинуло на виконання бюджетів громад. Наразі саме територіальні громади є основою економічної оборони країни і відповідають за безпеку громадян, забезпечують роботу бюджетних установ і комунальних підприємств, організовують діяльність територіальної оборони, допомагають внутрішньо переміщеним особам і підтримують Збройні Сили України.

Дослідивши механізми організації місцевих бюджетів в Україні, можна зробити наступні висновки⁴⁸:

1. Реформування системи організації місцевих бюджетів в Україні в контексті фінансової децентралізації супроводжується виникненням певних проблем, подолання яких та прискорення реформи місцевого самоврядування можливе за умови впровадження галузевих реформ.

2. Зміни у системі податкових надходжень до місцевих бюджетів відзначаються збільшенням ролі місцевих податків і зборів, що є позитивним наслідком децентралізації; відсутністю у бюджетах місцевих органів влади основного бюджетоутворюючого податку (податку на доходи фізичних осіб), що в основному суперечить принципам фінансової децентралізації, які ґрунтуються на бюджетній автономії; а також нестабільністю, яка впливає на інвестиційну привабливість регіонів та розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Тому важливою є розробка та впровадження алгоритму формування доходів місцевих бюджетів, що буде орієнтований на забезпечення фінансової автономії та спроможності, і його постійне застосування.

3. Система видатків місцевих бюджетів відзначається соціальною орієнтованістю та формуванням відповідно до вимог і завдань центральних органів влади, але з урахуванням потреб територіальних громад. Основним завданням реформи цієї системи є спрямування частини фінансових ресурсів

---

⁴⁸Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019. С. 226-227.

на покриття капітальних витрат та забезпечення виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування, особливо тих, що можуть це робити самостійно.

4. Перебудована система міжбюджетних трансфертів характеризується новим підходом до забезпечення вирівнювання фінансової спроможності місцевих бюджетів для надання суспільних послуг. Однак застосування субвенцій як цільових трансфертів знижує рівень участі органів місцевого самоврядування у процесі управління використанням наданих з державного бюджету фінансових ресурсів.

Отже, виконання завдань бюджетної політики органами місцевого самоврядування сприяє розвитку регіону, забезпеченню надання якісних послуг бюджетними установами, стабілізації економічних дисбалансів, зміцненню фінансової стійкості регіону, підвищенню рівня життя населення, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, залученню інвестицій та подоланню кризових явищ тощо. Бюджетна політика місцевих органів влади спрямована на досягнення поставлених цілей та досягнення основної мети, яка полягає у забезпеченні гідного життя населення, відповідно до соціально-економічних стандартів.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЇЇ РОЗВИТКУ

2.1 Особливості виконання місцевих бюджетів в період дії воєнного стану

Однією з ключових складових вітчизняної бюджетної системи та країни загалом є місцеві бюджети, які суттєво впливають на реалізацію загальнонаціональних завдань економічного та соціального характеру, таких як фінансування промисловості, енергетики, агропромислового комплексу, розвиток інфраструктури, а також сфер охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. Повномасштабне вторгнення росії стало серйозним викликом для України, що негативно відобразилося на всіх соціально-економічних процесах зокрема і на суспільстві в цілому. Внаслідок військової агресії місцеве самоврядування зіткнулося з проблемами недоотримання запланованих надходжень до бюджетів територіальних громад, руйнуванням інфраструктури, у тому числі критично важливих об'єктів, внутрішньою міграцією, релокацією, колабораціонізмом та іншими викликами, які загрожують ефективному виконанню їхніх повноважень. Для забезпечення економічної стійкості країни необхідно гарантувати належне та безперервне виконання місцевих бюджетів і в такі непередбачувані часи.

Основою соціально-економічного розвитку країни та підвищення матеріального благополуччя населення є раціональне використання інструментів державного регулювання, де важливу роль відіграють місцеві фінанси, які в основному зосереджені в бюджетах різних рівнів. Місцеві бюджети є основним компонентом бюджетної системи України, що забезпечує фінансові потреби місцевих органів самоврядування. Воєнний стан, який є особливим правовим режимом, суттєво впливає на діяльність місцевого самоврядування, оскільки може призвести до часткового або

повного обмеження автономії та повноважень місцевих органів управління, змін у фінансовому та економічному стані місцевих громад, а також вплинути на специфіку їх подальшого функціонування⁴⁹.

Формування і реалізація місцевих бюджетів України під час війни – це процес розробки та виконання фінансових планів і програм на рівні територіальних громад в умовах військових дій. Створення бюджету включає в себе підготовку прогнозів надходжень, контроль за фінансовими потоками, пошук додаткових джерел фінансування та розробку фінансових стратегій. Виконання ж бюджету полягає у визначенні ключових напрямків використання коштів і забезпеченні безперебійної роботи місцевих бюджетів у період нестабільності та невизначеності, щоб підтримати життєдіяльність і розвиток громад в умовах війни⁵⁰.

У процесі досягнення фінансової незалежності місцевих бюджетів вирішальну роль відіграє їх дохідна частина, яка основним засобом бюджетного регулювання на рівні місцевих органів влади та ключовим елементом розвитку регіонів. Зміцнення дохідної бази місцевого самоврядування та автономії місцевих бюджетів, зацікавленість органів місцевої влади у збільшенні власних доходів, а також точне прогнозування надходжень місцевих бюджетів стають особливо важливими в умовах європейської інтеграції України та викликів, що виникають через військову агресію російської федерації.

З початком збройної агресії росії проти України в системі доходів місцевих бюджетів сталися значні зміни. Зокрема уряд був змушений переглянути законодавчу базу щодо наповнення місцевих бюджетів у відповідь на численні виклики російсько-української війни, серед яких окупація великої частини території країни, масове переселення людей всередині держави, різке зменшення кількості активних підприємств на окупованих і прилеглих до них територіях через повне знищення чи закриття,

---

⁴⁹ Фурик І. І. Особливості формування та виконання місцевих бюджетів України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2024. №1 (63). С. 143-148.

⁵⁰ Західна О. Р. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. № 12 (112). С. 85.

руйнування інфраструктури, втрата робочих місць та інші численні проблеми⁵¹. До ключових змін належить наступне⁵²:

- не потрібно утримувати податок на доходи фізичних осіб та військовий збір з благодійної допомоги, яка надається громадянам України, постраждалим від військових дій під час воєнного стану;
- підприємці, що сплачують єдиний податок, отримали право не сплачувати єдиний соціальний внесок за працівників, які були мобілізовані до лав Збройних Сил України;
- податок на доходи фізичних осіб не стягується з сум, виплачених як компенсація за знищену або пошкоджену нерухомість;
- у зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях деякі податки та збори були скасовані. Це стосується, зокрема, плати за землю (звільнення діє з березня 2022 р. до кінця наступного року після скасування воєнного стану); запроваджено мінімальне зобов'язання по податку на землю за 2022 та 2023 роки; також скасовано екологічний податок з січня 2022 року до кінця наступного року після завершення воєнного стану.

Перші місяці російсько-української війни мали суттєвий негативний вплив на фінансові та матеріальні основи місцевого самоврядування, проте, попри серйозні труднощі, з якими зіткнулися місцеві бюджети, результати попередніх років показали їх відносну самостійність і фінансову стабільність, що стало можливим завдяки успішній реалізації реформи децентралізації⁵³.

Згідно з Постановою уряду «Про деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану», було визначено особливі умови, за яких відбувається складання та виконання місцевих бюджетів у складний час. Зокрема, постановою передбачено, що місцеві бюджети формуються і фінансування установ бюджетної сфери, а також

⁵¹ Ломачинська І. А. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*, 2022. № 20. С. 29-31.

⁵² Сидор Т. Доходи місцевих бюджетів України в період воєнного стану: виклики і загрози. *Актуальні питання фінансової науки та практики: зб. наук. праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету*. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. № 1. С. 160-164.

⁵³ Юрик Т. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування. *Зб. матер. Звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2023 р./за заг. ред. РД Федіва м. Дубляни, 2024. 441 с.*

комунальних підприємств, реалізовується на основі бюджетного законодавства та з урахуванням таких особливостей⁵⁴:

- свої бюджетні повноваження продовжують виконувати органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації та сформовані військово-цивільні адміністрації;
- виконавчі комітети місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації здійснюють управління фінансами на місцях відповідно до вимог воєнного стану;
- місцеві фінансові органи готують проекти місцевих бюджетів відповідно до положень Бюджетного кодексу України;
- Державна казначейська служба продовжує проводити розрахунково-касове обслуговування місцевих бюджетів та забезпечує складання звітності за допомогою електронних носіїв;
- на час дії воєнного стану тимчасово припиняються перевірки Державної аудиторської служби щодо виконання місцевих бюджетів, а вже розпочаті перевірки зупиняються.

Отже, процес виконання місцевих бюджетів під час воєнного стану мав свої специфічні риси. Зокрема, ст. 55 Бюджетного кодексу України, що стосується захищених видатків, не застосовувалась; Державне казначейство не здійснювало перерахування реверсної дотації з місцевих бюджетів у державний бюджет на тих територіях, де велися бойові дії; також не проводились перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів населених пунктів, що знаходяться на тимчасово неконтрольованих територіях⁵⁵.

Постановою уряду «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» було визначено пріоритети і послідовність

---

⁵⁴ Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-п#Text>

⁵⁵ Бюджетний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

проведення витрат через Державне казначейство. Також затверджено Тимчасовий порядок розподілу та використання коштів резервного фонду бюджету, який передбачав, що рішення про виділення коштів приймають місцеві державні адміністрації, військові адміністрації або виконавчі органи відповідних рад. Місцеві органи самоврядування, їхні виконавчі органи, місцеві державні адміністрації, а також військово-цивільні адміністрації продовжують виконувати свої бюджетні функції. Якщо утворюються військові адміністрації, вони беруть на себе ці повноваження.

Військові адміністрації ухвалюють рішення щодо внесення змін до бюджету, перерозподіляють видатки, включаючи резервні кошти, додаткові дотації та субвенції, в межах загальних бюджетних асигнувань, не потребуючи узгодження з профільною комісією. Також вони можуть затверджувати місцеві бюджети, підготовлені фінансовими органами на місцях, і ухвалювати рішення про передачу коштів між місцевими бюджетами без підписання угод, але з погодженням Міністерства фінансів⁵⁶.

У період воєнного стану виконання місцевих бюджетів дозволило збільшити резервний фонд бюджету понад 1% від загальних видатків відповідного бюджету. Якщо немає можливості створити місцевий фінансовий орган, його функції може виконувати начальник військової адміністрації. Таким чином, військові адміністрації беруть на себе повноваження місцевих органів влади та самоврядування, а також відповідальність за забезпечення виконання заходів, пов'язаних із воєнним станом, питаннями оборони, підтриманням громадського порядку та безпеки, а також захистом ключової інфраструктури⁵⁷. На рис. 2.1 відображено динаміку надходжень до місцевих бюджетів України впродовж 2019-2023 рр. у мільярдах гривень.

---

⁵⁶ Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п#Text>

⁵⁷ Сидор Т. Доходи місцевих бюджетів України в період воєнного стану: виклики і загрози. *Актуальні питання фінансової науки та практики: зб. наук. праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету*. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. № 1. С. 160-164.

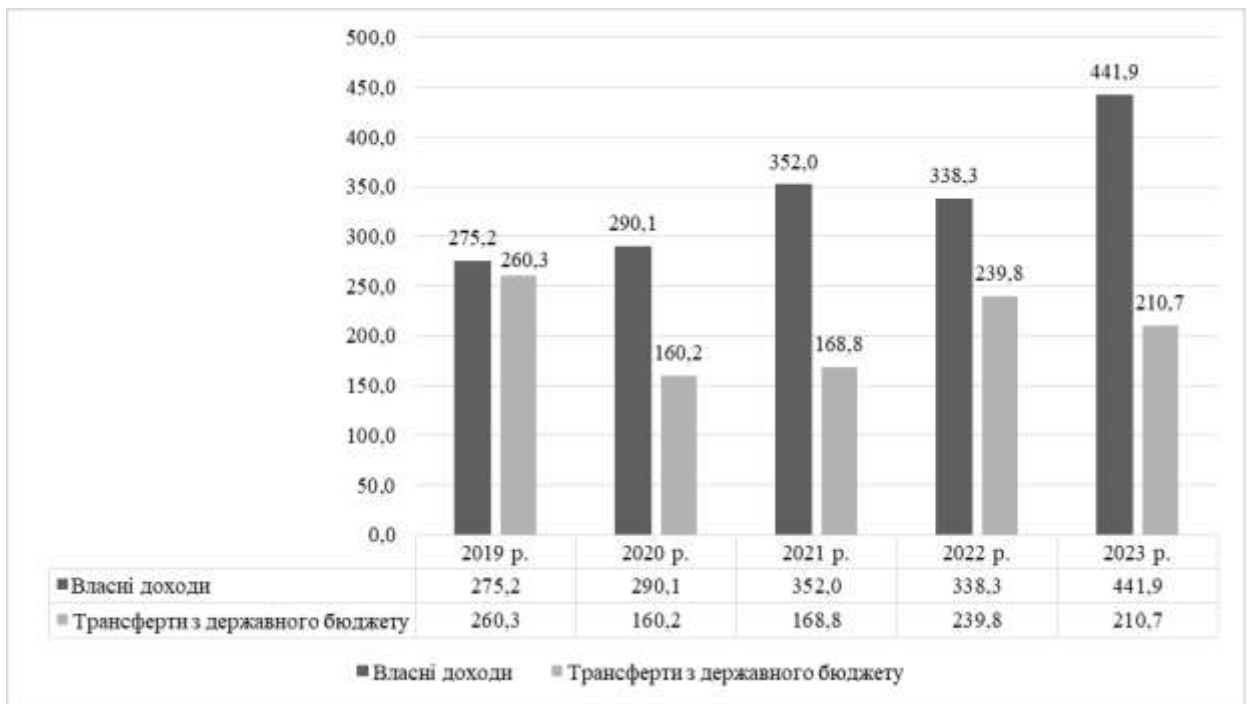

Рис. 2.1 – Динаміка надходження до місцевих бюджетів України впродовж 2019-2023 рр.^{58;59}.

У 2019 р. власні доходи місцевих бюджетів становили 275,2 млрд грн., а до 2021 р. ця сума збільшилася на 76,8 млрд грн., що відповідає приросту на 27,9%. Водночас у 2020 р. було зафіксовано невелике скорочення на 13,7 млрд грн. порівняно з попереднім роком, зумовлене несподіваними витратами, викликаними першою хвилею пандемії Covid-19. З початком масштабної війни у 2023 р. доходи загального фонду місцевих бюджетів без урахування трансфертів збільшилися на 30,6% (або на 103,6 млрд грн.) порівняно з 2022 р. Таке зростання відбулося завдяки збільшенню надходжень від таких податків, як: прибутковий податок з фізичних осіб (+6,3%, що дорівнює 17,2 млрд грн.), єдиний податок (+18,2% або 8,6 млрд грн.), акциз (+63,3% або 8,0 млрд грн.) та податок на майно (+19,1% або 7,0 млрд грн.). Попри постійні зміни у Податковому та Бюджетному кодексах України, місцеві бюджети демонструють стабільність, що підтверджується

⁵⁸ Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік: ОТГ Всеукраїнська асоціація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>

⁵⁹ Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік: ОТГ Всеукраїнська асоціація. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetyv-za-2023-rik/>

щомісячними результатами їх виконання за 2021-2023 рр. Зокрема, значний спад надходжень до місцевих бюджетів спостерігався у березні 2022 р. через повномасштабну війну, однак вже в травні показники відновилися до рівня 2021 р., коли ще не було війни. Територіальні громади виявили стійкість і самостійність у забезпеченні надання публічних послуг, а завдяки децентралізації, управління публічними фінансами на місцях та виконання як власних, так і делегованих повноважень було забезпечено шляхом ефективних рішень^{60,61}.

Згідно даних, що подані на рис. 2.2^{62,63}, податкові надходження, як і в мирний час, продовжують складати найбільшу частку в структурі доходів місцевих бюджетів – 74% у 2022 р. та 67% у 2023 р.

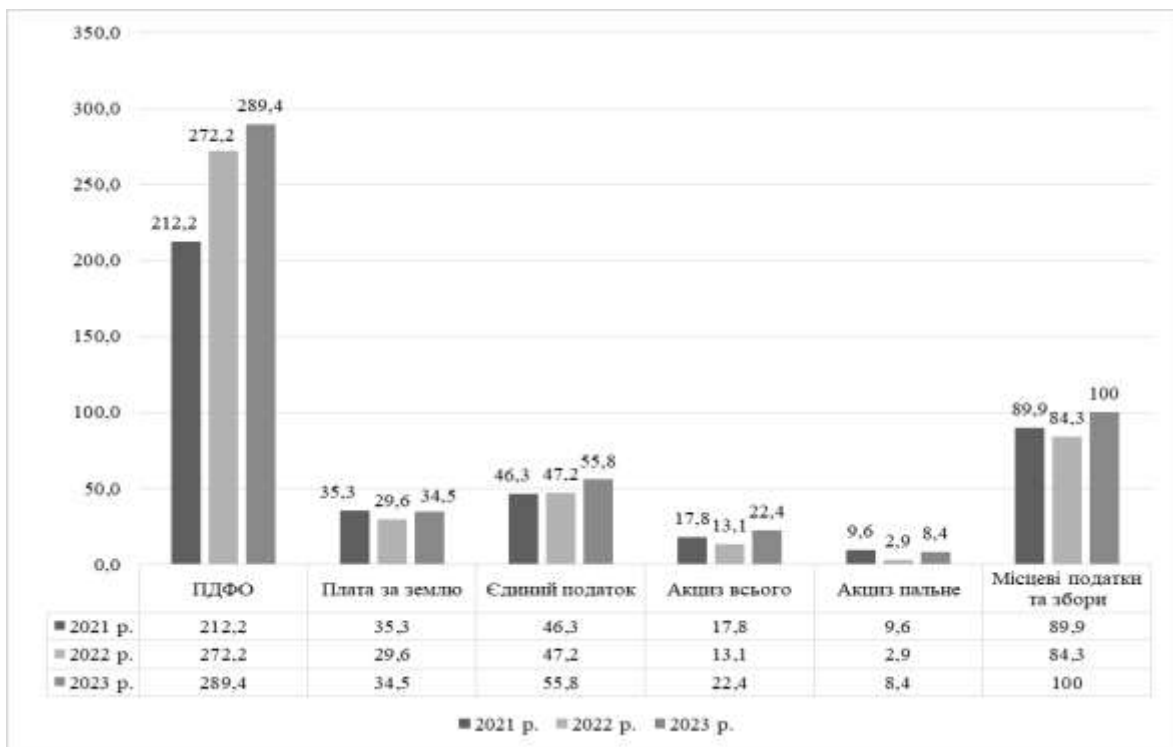

Рис. 2.2 – Динаміка структури податкових надходжень до місцевих бюджетів України за 2021-2023 рр.

⁶⁰ Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік: ОТГ Всеукраїнська асоціація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>

⁶¹ Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік: ОТГ Всеукраїнська асоціація. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/>

⁶² Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік: ОТГ Всеукраїнська асоціація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>

⁶³ Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік: ОТГ Всеукраїнська асоціація. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/>

Однак, варто зауважити, що після початку війни 85% громад не отримали своїх запланованих бюджетних коштів, а кожна четверта громада, яка опинилася в зоні бойових дій, збрала щонайменше на 50% менше доходів порівняно з довоєнними бюджетними прогнозами. У порівнянні з 2021 р., у 2022 р. було зафіксовано значне недоотримання надходжень від плати за землю (мінус 5,7 млрд грн) та акцизного податку, особливо від акцизу на пальне (зменшення на 6,8 млрд грн). Такі зміни стали результатом запровадження нульової ставки акцизу на імпорту пального, встановленої на рівні 0 євро за 1000 літрів. Схожа ситуація склалася і щодо надходження місцевих податків та зборів. Через податкові пільги, запроваджені внаслідок війни у 2022 р., їхні надходження знизилися на 6,2%. У 2023 р. податкові надходження продемонстрували зростання, зокрема, плата за землю збільшилась на 16,8% (на 4,9 млрд грн), а акцизний податок на пальне зріс на 192,4% (на 5,5 млрд грн). Місцеві податки та збори також показали приріст на 18,6% (15,7 млрд грн) порівняно з 2022 р. На тлі загального зниження податкової активності податок на доходи фізичних осіб продовжував демонструвати зростання, утримуючи більше 65% частки в структурі надходжень протягом 2021–2023 рр. Грудень 2022 р. став рекордним за весь час впровадження реформи, з показником 33,3 млрд грн на місяць, що перевищило результат грудня 2021 р. на 8,5 млрд грн (34,4%). У 2023 р. приріст склав 6,3% (на 17,2 млрд грн) порівняно з 2022 р. Таку тенденцію пояснює збільшення зарплат військовослужбовцям та підвищення частки ПДФО, що спрямовується до місцевих бюджетів⁶⁴.

Загалом, воєнні дії в Україні викликали для місцевих бюджетів серйозні випробування. Це змусило уряд і місцеві органи влади шукати нові шляхи адаптації та вносити зміни до бюджетної політики і управління ресурсами для забезпечення стійкості економіки та соціальної підтримки населення в умовах війни. По-перше, потрібно посилити ефективність управління публічними фінансами шляхом запровадження жорсткого

⁶⁴ Варцаба В. І., Мулеса Е.В., Придко Р.О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі*. 2023. № 1 (1). С. 15-16.

контролю за витратами та оптимізації бюджетних програм. По-друге, потрібно зміцнювати міжбюджетні відносини для того, щоб забезпечити збалансоване розподілення ресурсів і підтримку територій, які тимчасово перебувають під окупацією. По-третє, слід посилити залучення міжнародної технічної допомоги та інвестицій з метою покращення економічних процесів і соціальної інфраструктури у постраждалих районах. Усі ці дії допоможуть підвищити стійкість місцевих бюджетів і сприятимуть стабільному розвитку регіонів України в умовах війни⁶⁵.

Таким чином, війна в Україні значно вплинула на процес формування та виконання місцевих бюджетів. Це призвело до спаду економічної активності в регіонах, де ведуться бойові дії, що, в свою чергу, зменшило податкові надходження до місцевих бюджетів, скоротило обсяги виробництва, знизило споживчий попит та підвищило економічну нестабільність. Проте, попри такі виклики, місцеві бюджети показали свою стійкість, здатність адаптуватися до нових умов і протистояти загрозам та труднощам. Призвело до збільшення видатків на забезпечення оборони, проведення військових операцій, надання гуманітарної допомоги та відбудову зруйнованої інфраструктури, що вимагало перерозподілу бюджетних ресурсів та додаткового фінансування для потреб, які виникли через війну. А також призвело до зміни структури місцевих бюджетів, де разом із традиційним фінансуванням освітніх закладів, було суттєво збільшено частку видатків на безпеку, медичні послуги та соціальні програми для підтримки тих, хто постраждав унаслідок конфлікту.

2.2 Сучасний стан реалізації бюджетної політики Долинської міської ради

Для того, щоб оцінити ефективність провадження бюджетної політики у Долинській міській раді, варто розглянути, сам процес формування і планування бюджету громади. Проаналізуємо загальну соціально-економічну

---

⁶⁵ Пилипенко Я. В. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. С. 18.

ситуацію в Долинській територіальній громаді на завершення 2022 року і до 1 півріччя 2024 року.

За фактичними даними на 01.12.2023 р. виконання планових показників бюджету за закріпленими надходженнями загального фонду становить 100,1 % (надійшло 421713,3 тис. грн при уточненому плані 421309,5 тис. грн). У порівнянні з аналогічним періодом 2022 р. надходження збільшилися на 10,4 % (у 2022 р. було 381632,4 тис. грн). По основному податку — податку на доходи фізичних осіб — до бюджету громади у 2023 році надійшло 200140,2 тис. грн при уточненому плані 202817,0 тис. грн (перевиконання на 5,2 %, в 2022 році це перевиконання становило 0,8 %).

Перевиконання дохідної частини бюджету⁶⁶ в 2023 р. дало можливість повноцінно забезпечити фінансування більшості запланованих видатків міського бюджету до помісячного розпису бюджетних призначень по головних розпорядниках вчасно. В бюджетній сфері забезпечено виконання фінансових зобов'язань щодо своєчасної виплати заробітної плати, фінансування захищених статей видатків. Фінанси спрямовано також на важливі капітальні інвестиційні проекти в сфері охорони здоров'я, енергозбереження та на оновлення рухомого складу підприємств. У порівнянні з 2022 р. збільшено фінансування на зміцнення обороноздатності та забезпечення безпеки держави.

У 2023 р. збільшено витрати на цивільний захист та безпеку мешканців громади, а також на підтримку стабільної роботи комунальних підприємств у разі можливих відключень електроенергії, особливо стратегічних підприємств, з бюджету громади витрачено 7 541,3 тис. грн на 01.12.2023 р. Зокрема, закуплено 3 одиниці спецтехніки на суму 8933,6 тис.грн.

При складанні проекту бюджету громади на 2024 р. використано дані про формування доходної частини бюджету 2023 р., з урахуванням прогнозованих тенденцій економічного та соціального розвитку громади на майбутнє, основні макропоказники економічного і соціального розвитку

---

⁶⁶ Про бюджет Долинської міської територіальної громади на 2023 рік: Рішення Долинської міської ради від 22.12.2022 №1925-26/2022.

України на 2024 р., що визначені у Законі України «Про Державний бюджет України на 2024 рік»⁶⁷, діючі середньострокові програмні документи.

При складанні проекту дохідної частини бюджету на 2024 р. враховано такі фактори⁶⁸: продовження на 2024 р. тимчасового підвищення нормативу зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів на 4%; Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України»⁶⁹; рішення Долинської міської ради «Про встановлення місцевих податків та зборів на території Долинської міської ради»⁷⁰; фактичні результати виконання дохідної частини бюджету громади за 2023 р.; наявну податкову базу 2023 р.; норми ст. 23 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» щодо горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів (з огляду на очікувані надходження податку на доходи фізичних осіб, Долинська громада не має підстав для отримання такої дотації); міжбюджетні трансферти з державного та обласного бюджетів; умови воєнного стану та пов'язані з цим ризики.

В бюджеті Долинської міської територіальної громади на 2024 р. передбачено доходів в сумі 666 527,9 тис. грн, з них – 659 269,2 тис. грн. загальний фонд, спеціальний фонд – 7 258,6 тис. грн. Доходи бюджету міської територіальної громади (без урахування міжбюджетних трансфертів) загального фонду на 2024 р. встановлено у сумі 464 616,2 тис. грн, що в порівнянні з надходженням в 2023 р., переведеним в умовах наступного року більше на 2 %. По спеціальному фонді всього доходів заплановано на 2024 рік в сумі 7258,6 тис.грн (2023 р. – 7926,0 тис грн.), які розраховано за

---

⁶⁷ Про державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 №3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

⁶⁸ Про бюджет Долинської міської територіальної громади на 2024 рік: Рішення Долинської міської ради від 23.12.2023 №2529-40/2023.

⁶⁹ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розв оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 08.11.2023№3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text>

⁷⁰ Про встановлення місцевих податків та зборів на території Долинської міської ради: Рішення Долинської міської ради від 19.05.2022 №1574-20/2022.

рахунок власних надходжень бюджетних установ в сумі 6457,6 тис. грн, екологічного податку в сумі 751,0 тис. грн. та інших неподаткових надходжень – 50,0 тис. грн.

У бюджеті міської ТГ на 2024 р. передбачено загалом 194 653,0 тис. грн. міжбюджетних трансфертів. Серед них такі субвенції: освітня - 191 380,8 тис. грн.; для оплати праці педагогам інклюзивно-ресурсних центрів - 3 149,3 тис. грн.; на поховання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни - 2,3 тис. грн.; на додаткові виплати ветеранам ОУН-УПА - 72,0 тис. грн.; на пільгове медичне обслуговування постраждалих від Чорнобильської катастрофи - 48,6 тис. грн. (рішення обласної ради «Про обласний бюджет Івано-Франківської області на 2024 р.»).

Порівняльний аналіз доходів бюджету громади зображено у таблиці 2.1 та складання прогнозу бюджету міської територіальної громади у таблиці 2.2.

Таблиця 2.1 - Порівняльний аналіз доходів бюджету Долинської міської територіальної громади, тис. грн.

Показники	2022 рік факт	Уточнений план на 2023 рік	Прогноз 2024 рік	2024 рік проти 2023 року	
				відхилення (+,-)	темп росту, %
Власні та закріплені надходження , в т.ч.	436399,3	476335,5	471874,8	-4480,7	99,1
загальний фонд	420847,4	467709,5	464616,2	-3093,3	99,3
спеціальний фонд	15551,9	8626,0	7258,6	-1367,4	84,1
офіційні трансферти, у т.ч.:	177485,6	183590,0	194653,0	+11063,0	106,0
загальний фонд	17 220,2	179028,1	194653,0	+15624,9	108,7
спеціальний фонд	2265,4	4561,9	0	-4561,0	
Всього доходи бюджету територіальної громади	613884,9	659925,5	666527,6	6602,1	101,0

Основними джерелами формування доходів загального фонду бюджету Долинської міської територіальної громади залишаються податок на доходи фізичних осіб, рентна плата за використання надр, плата за землю та єдиний податок. Частка цих платежів у загальному обсязі власних надходжень до загального фонду бюджету міської територіальної громади на 2024 рік становить 217 720,0 тис. грн (46,1 %).

Таблиця 2.2 - Складання прогнозу бюджету міської територіальної громади, тис. грн.

Найменування згідно з класифікацією доходів бюджету	Очікуване надходження за 2023 рік	Прогноз на 2024 рік	2024 рік проти 2023 року	
			Відхилення (+,-)	Темп росту, %
Податок та збір на доходи фізичних осіб	202839,0	217720,0	+14881,0	107,3
Плата за землю (земельний податок та орендна плата)	70015,6	70200,0	+63,4	100,2
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	51748,0	55320,0	+3572,0	107,0
Єдиний податок	46579,5	48876,6	+ 2297,1	105,0
Всього	371182,8	392116,6	+20933,8	101,1

Головним джерелом надходжень Долинської міської територіальної громади є податок на доходи фізичних осіб, частка якого в загальному обсязі доходів бюджету громади, без урахування міжбюджетних трансфертів на 2024 рік, становить 43,8 %. Найбільшими платниками даного податку є 10 юридичних осіб: Публічне Акціонерне Товариство «Укрнафта та її структурні підрозділи: Нафтогазовидобувне управління «Долинанaftогаз», Долинський газопереробний завод, Акціонерне товариство «Укрспецтрансгаз», Акціонерне товариство «Укртранснафта» Товариство з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України», Долинське управління освіти, Комунальне некомерційне підприємство «Долинська багатопрофільна лікарня», Західна філія Товариства з обмеженою відповідальністю "Секьюрайті", відділ культури та Долинська міська рада.

Згідно з ст. 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», на 2024 р. продовжено виняток з положень п. 1 ч. 2 ст. 29 та п. 1 ч. 1 ст. 64 Бюджетного кодексу України щодо зарахування податку на доходи фізичних осіб, що сплачується відповідно до Податкового кодексу України. Цей податок на території України в 2024 р. спрямовано до загального фонду державного бюджету у розмірі 64%, замість 60%. 2024 р. заплановано ріст надходжень даного податку на 7,3% у порівнянні з попереднім роком.

Податок на землю та орендна плата за земельні ділянки – це ті податки, які в плановому бюджетному році зайняли друге місце. Так, 2024 р. плата за землю складає 11,7% від загальних надходжень, що є нижчою порівняно з 2023 р., коли вона становила 14%. Це відображає зміни в обсягах надходжень від земельного податку та орендної плати, що мають тенденцію до зниження. Також 2024 р. рентна плата за користування природними ресурсами (особливо за видобування нафти) займає третю позицію серед податкових надходжень, з 11,7% часткою в загальному фонді бюджету, на відміну від 2022 р. коли ця плата займала другу позицію, і її частка на той час в бюджеті складала орієнтовно 20%.

Єдиний податок залишається займає четверту за величиною позицію серед доходів бюджету міської територіальної громади, з часткою 7,4% у 2024 р. (проти 9% у 2023 р.). Частка єдиного податку продовжує знижуватися, що може бути зумовлено змінами в економічній ситуації та чисельності платників податків. Таким чином, ключові зміни в структурі податкових надходжень до бюджету Долинської міської територіальної громади пов'язані з коливаннями у рентній платі за видобуток нафти та газу, а також з певним зменшенням частки земельного податку та єдиного податку в загальній структурі надходжень.

Що ж до видаткової частини бюджету, то вона розрахована відповідно до вимог Бюджетного кодексу України, з урахуванням основних принципів формування місцевих бюджетів на 2024 р., визначених Міністерством фінансів України, із застосуванням програмно-цільового методу.

При складанні показників видатків міського бюджету на 2024 р. було враховано: підвищення з 01 січня 2024 року мінімальної заробітної плати до 7100 грн (на кінець 2023 р. – 6700 грн), з квітня – до 8 000 грн та розміру прожиткового мінімуму на рівні 2920 грн (проти 2589 грн у 2023 році); ст. 39 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» щодо індексації доходів з 01 січня 2024 р.; збереження пропорцій між посадовими окладами і тарифними коефіцієнтами (посадовий оклад працівників 1

тарифного розряду – з 1 січня 3195 грн і з 1 квітня – 3600 грн); індекс споживчих цін – 109,7 % (в порівнянні з попереднім роком); збільшення видатків на оплату енергоносіїв з урахуванням прогнозованого підвищення тарифів на електроенергію; діючі цільові програми у кількості 49 одиниць, затверджених рішеннями міської ради та іншими фінансовими документами ради; діючий Порядок виконання функцій Державною казначейською службою в умовах воєнного стану.

Основними особливостями формування видаткової частини бюджету на 2024 рік є: надання місцевим радам можливості спрямовувати залишки бюджетних коштів 2023 р., що залишилися на кінець бюджетного періоду, за рішенням місцевих рад, на фінансування захищених статей видатків, заходів з територіальної оборони, підтримку сил безпеки та оборони держави, облаштування об'єктів цивільного захисту, соціальне забезпечення, а також на створення умов для лікування, відновлення та реабілітації осіб, постраждалих від війни (ст. 228 «Прикінцевих та перехідних положень» Бюджетного кодексу України); відсутність капітальних трансфертів з державного бюджету; відсутність середньострокового бюджетування; постійне оновлення Порядку виконання функцій Державною казначейською службою в умовах особливого режиму воєнного стану.

Видаткова частина міського бюджету на 2024 рік складає 666 527,9 тис. грн, з яких 630 418,1 тис. грн припадає на загальний фонд і 33 529,7 тис. грн на спеціальний фонд. Видатки загального фонду визначені згідно з Бюджетним кодексом України. Витрати на комунальні послуги розраховані з урахуванням підвищення тарифів на енергоносії. Видатки спеціального фонду на 2024 рік складають 36 109,8 тис. грн, що формуються за рахунок: передача з загального фонду до бюджету розвитку – 28 851,1 тис. грн, власні надходження бюджетних установ – 6 457,7 тис. грн, екологічний податок та штрафи за порушення законодавства з охорони природи – 801,0 тис. грн.

Також наводимо дані по видатках на галузі, на які робить основний акцент бюджетна політика Долинської міської ради, а саме:

Освіта. Галузь отримує понад 60,4% видаткової частини бюджету територіальної громади. Видатки проводяться за рахунок субвенцій з державного бюджету та коштів бюджету територіальної громади. Заробітна плата педагогічним працівникам загальноосвітніх шкіл виплачується за рахунок освітньої субвенції, відповідно до Бюджетного кодексу України, а педагогічним працівникам інклюзивно-ресурсних центрів фінансується через освітню субвенцію. Пропонований обсяг видатків на освіту у 2024 р. – 403 094,6 тис. грн (на 103,2% більше, ніж у 2023 році), серед них: видатки загального фонду: 396 767,0 тис. грн., а видатки спеціального фонду – 6 327,6 тис. грн., 84,4% загальних видатків йде на оплату праці (340 359,4 тис. грн).

Охорона здоров'я, галузь, що фінансується за рахунок коштів бюджету Долинської міської ТГ та реалізується відповідно до Програми підтримки та розвитку установ первинної медичної допомоги Долинської ТГ на 2022-2024 роки та Програми підтримки надання населенню медичних послуг на 2021-2024 роки. Загальна сума видатків на дану галузь у 2024 р. – 17 569,8 тис. грн (2023 р. — 17636,9 тис. грн). При цьому загальний фонд складає 12 529,8 тис. грн., а спеціальний фонд – 5 040,0 тис. грн. Зауважимо, що у планах є залучення грантових коштів по міжнародній програмі транскордонного співробітництва «Польща – Україна 2021-2027». Гранти будуть використані на капітальний ремонт будівлі КНП «Долинська багатопрофільна лікарня» за участю гміни Устріки Долішні.

Соціальний захист та соціальне забезпечення. Загальні видатки на сферу соціального захисту передбачені у сумі 16 857,6 тис. грн (2,7% від обсягу загального фонду бюджету). У сфері соціального захисту актуальними є такі програми: програма попередження дитячої бездоглядності та безпритульності серед дітей, підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Долинської територіальної громади на 2022-2024 роки (117,6 тис. грн), програма соціально-психологічної підтримки дітей та молоді з синдромом Дауна ГО «Долина онячні Промінчики» на 2022-2024 роки (402,6 тис. грн), програма соціально-

психологічної підтримки дітей та молоді з обмеженими функціональними можливостями на 2022-2024 роки (889,8 тис. грн).

Культура і мистецтво. Загальний обсяг видатків на цю галузь у 2024 році визначено у розмірі 33 219,1 тис. грн (порівняно з 30 731,3 тис. грн у 2023 р., збільшення на 2 487,8 тис. грн або 8,1%). Оплата праці: 28550,3 тис. грн (збільшення на 7,8% порівняно з 26 482,6 тис. грн у 2023 році). Причина зростання: більше 60% працівників отримують мінімальну зарплату, і її підвищення збільшує витрати на оплату праці. Енергоносії: 2 107,2 тис. грн (розраховано на основі споживання в 2023 році). Культурно-мистецькі заходи: 899,0 тис. грн (порівняно з 779,0 тис. грн у 2023 році).

Фізична культура і спорт. Загальний обсяг видатків на 2024 рік: 24056,0 тис. грн (зростання на 1,3% або 306,3 тис. грн порівняно з 2023 р.). Зокрема видатки спрямова на: асоціацію «Футбольний клуб «Нафтовик-Долина»: 1600,0 тис. грн., програму «Молодь Долинської громади на 2021-2024 роки»: 538,4 тис. грн (утримання молодіжного центру «Хижка»); програму розвитку фізичної культури та спорту по Долинській ТГ на 2022-2024рр.: 1 029,0 тис. грн.

Організація благоустрою населених пунктів. Загальний обсяг видатків на 2024 рік: 70024,9 тис. грн (збільшення на 2000,0 тис. грн порівняно з 2023 роком), серед яких є видатки на: програму благоустрою Долинської ТГ (2022-2024 рр.): 55 950,0 тис. грн.; вуличне освітлення: 3 420,0 тис. грн; капітальні видатки для оновлення матеріальної бази: 7500,0 тис. грн. Першочерговим завдання є покращення благоустрою сільських населених пунктів, повне охоплення споживачів послуг зі збирання ТПВ на договірних умовах, особливо структур малого бізнесу та приватного сектору, задля ефективного витрачання бюджетних коштів.

Управління комунальним майном. Загальний обсяг видатків на 2024 рік: 29 875,4 тис. грн. Утримання майна комунальної власності (не житловий фонд): 10 348,9 тис. грн (зменшення порівняно з 13 477,8 тис. грн у 2023 році). Капітальні видатки: 2 500,0 тис. грн (зменшення порівняно з 4 690,0

тис. грн 2023 р.). Комунальне підприємство «Водоканал» (об'єкти критичної інфраструктури): 10 534,0 тис. грн (8 680,0 тис. грн — капітальні видатки).

Державне управління. Загальний обсяг видатків на 2024 рік: 83426,3 тис. грн (порівняно з 80535,7 тис. грн у 2023 році). Витрати на утримання виконавчих органів міської ради: включаючи управління освіти, благоустрою, житлово-комунального господарства, фінансове управління, відділи культури та молоді. Видатки пропонувалися на рівні минулого року з врахування доплат окремим працівникам до рівня мінімальної заробітної плати. Планування здійснено за єдиною методикою для усіх структурних підрозділів міської ради.

Заходи з цивільного захисту населення на мобілізаційній роботі- Обсяг видатків на 2024 рік передбачено в сумі 878,0 тис. грн, в тому числі Програми розвитку цивільного захисту на території територіальної громади на 2022-2024 роки – 610,0 тис. грн; Програми призовної, мобілізаційної підготовки та сприяння Збройним Силам України в Долинській ТГ на 2022-2024 роки в сумі 268,0 тис. гривень.

Провівши аналіз факту виконання міського бюджету за I півріччя 2024 року, можна виділити наступне. До місцевого бюджету надійшли доходи, що належать громаді та закріплені за нею, без врахування міжбюджетних трансфертів в обсязі 256 309,4 тис. грн, з яких по загальному фонді – 248 281,8 тис. грн, по спеціальному фонду – 8 027,6 тис. грн⁷¹.

У порівнянні з тим самим періодом попереднього року власні надходження до бюджету громади збільшились на 9,3% (+ 21 782,7 тис. грн), до загального фонду – на 9,1% (+ 20 606,5 тис. грн), до спеціального фонду – 9,8% (+ 784,4 тис. грн). З врахуванням міжбюджетних трансфертів загальні надходження до бюджету громади склали 371 754,5 тис. грн при планових показниках – 370 812,6 тис. грн (виконання забезпечено на 100,2%, або в натуральній величині понадпланово поступило 941,9 тис. грн), в тому числі по загальному фонді зараховано 362 986,9 грн (виконання – 100,2%,

---

⁷¹ Про виконання бюджету за I півріччя 2024 року: Рішення Долинської міської ради від 21.08.2024 №2823-47/2024.

понадпланово поступило 563,3 тис. грн), по спеціальному фонду – 8 767,6 грн (виконання 104,5%, понадпланово поступило 378,6 тис. грн).

За основними податками та зборами надходження склали: податок та збір на доходи фізичних осіб (ПДФО) – 126 761,9 тис. грн, що складає 51,0 % у власних надходженнях загального фонду бюджету громади і в порівнянні з показниками відповідного періоду минулого року до бюджету поступило коштів на 18,1% більше (І півріччя 2023 р. надходження складало 107366,1 тис. грн) при тому, що в минулому році в аналогічному періоді до бюджету зараховувався податок із доходів фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового складу, що сплачується податковими агентами («військове ПДФО»).

Суттєво збільшилися надходження від сплати ПДФО з доходів фізичних осіб за результатом декларування року в 2,4 рази та із заробітної плати на 29,3% при зростанні рівнів мінімальної заробітної плати на 12,7 % та індексу інфляції – на 9,6%, що в умовах війни засвідчує стабільність соціально-економічної ситуації в громаді; земельний податок та орендна плата за землю – поступило 36 843,8 тис. грн, або більше ніж у відповідному періоді минулого на 8,0%, понадпланові поступлення склали 1 537,3 тис. грн і виконання планових показників забезпечено на 104,4%; єдиний податок – поступило коштів в сумі 30 066,6 тис. грн, чим забезпечено виконання планових показників (100,04%). У порівнянні з тим самим періодом минулого року спостерігається позитивна тенденція (ріст на 41,9 % або + 15 656,3 тис. грн); рентна плата за використання природних ресурсів (лісових, за користування надрами для видобування нафти та газу, інших місцевих ресурсів) – 20 249,8 тис. грн, або це склало 8,1% у власних надходженнях загального фонду міського бюджету. Поступлення у звітному періоді майже на третину менші у порівнянні з відповідним періодом минулого року (30 502,4 тис грн – надходження за I півріччя 2023 року). Планові показники за цим податком виконано тільки на 85,7%.

По місцевих податках і зборах в цілому зберігається позитивна динаміка з покращенням тенденцій: у 1 півріччі минулого року поступило 59 050,4 тис.грн, а впродовж I півріччя звітного року – 73 920,8 тис.грн при планових показниках – 71 746,4 тис. гривень.

До загального фонду бюджету громади отримано міжбюджетних трансфертів у сумі 114 705,0 тис. грн, що становить 99,5% до планових показників. З державного бюджету поступило трансфертів (освітньої субвенції) в сумі 112 336,8 тис. грн (в повному обсязі). Минулорічні надходження складала 104 855,3 тис. гривень.

З обласного бюджетів отримано наступні цільові субвенції: субвенція з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків у сфері освіти за рахунок коштів освітньої субвенції (утримання КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр») – 1 661,6 тис. грн; субвенція з місцевого бюджету на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету – 411,0 тис. грн; інша субвенція на придбання будівельних матеріалів для проведення робіт господарським способом в закладах культури Долинської міської ради – 120,0 тис. грн; інша субвенція облаштування харчоблоку їдальні та придбання меблів для укриття Малотур'янського ліцею – 170,3 тис. грн; інша субвенція на фінансування соціальних виплат та надання соціальної допомоги окремим категоріям громадян – 60,3 тис. гривень.

До спеціального фонду міського бюджету (без врахування трансфертів) за звітний період поступило коштів у сумі 8 767,6 тис. грн (104,5% до планових показників). Частина власних надходжень бюджетних установ становили 8 027,6 тис. грн при 6 837,0 тис. грн в аналогічному періоді минулого року. Від надання платних послуг бюджетними установами поступило 3 957,6 тис. грн та в порівнянні з I півріччям минулого року надходження зросли на 41,8% (+ 2 791,3 тис. грн).

Відзначається скорочення поступлень з інших джерел (благодійна допомога, гранти, дарунки) – 3 620,4 тис. грн при 4 045,7 тис. грн в

аналогічному періоді 2023 р. До спеціального фонду бюджету громади отримано трансфертів з обласного бюджету за звітний період 2024 р. в сумі 740,0 тис. грн при 4 210,7 тис. грн в I півріччі 2023 р. Кошти направлялися на проведення капітального ремонту укриття для КНП «Долинська багатoproфільна лікарня».

Щодо видаткової частини, то протягом звітного періоду видатки з бюджету громади здійснювались в межах затверджених коштів для реалізації бюджетних програм та відповідно до вимог постанови КМУ від 09.06.2021р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» зі змінами. У бюджетній сфері гарантовано виконання фінансових зобов'язань щодо своєчасних виплат заробітної плати та фінансування найважливіших статей видатків.

В I півріччі 2024 р. проведено видатків у загальному обсязі 362 424,6 тис. грн, в тому числі зі загального фонду – 347 445,9 тис. грн, спеціального фонду – 14 978,6 тис. грн. У порівнянні з минулим періодом попереднього року відзначається зростання видатків загального фонду на 12,0 % (310 278,0 тис. грн – I півріччя 2023 р.), а за спеціальним фондом видатки зменшилися на 24,7 % (19 898,2 тис. грн – I півріччя 2023 р.). На впровадження заходів цільових програм у звітному періоді проведено видатків із загального фонду – 53 085,5 тис. грн, зі спеціального фонду – 11 634,4 тис. грн або це відповідно складає 15,3% та 77,7% у загальних видатках, що фінансуються з відповідних фондів бюджету громади. Загалом, із діючих станом на 01.07.2024 р. 47 програм фінансувалися заходи по 29 програмах.

Видатки загального фонду

Із загального фонду проводилось фінансування першочергових видатків та за пріоритетними напрямками – видатки, пов'язані з посиленням обороноздатності й підтримкою Збройних Сил України, забезпечення стабільної роботи підприємств житлово-комунальної сфери. По всіх головних розпорядниках бюджетних коштів громади в цілому видатки за

першочерговими статтями склали 298 367,4 тис. грн, або 85,8% у загальному обсязі видатків загального фонду, а саме: на виплату заробітної плати та нарахування на неї – 269 295,7 тис. грн при 243 503,2 тис. грн в I півріччі 2023 р., що становить 10,6% росту. Витрати на заробітну плату зросли за рахунок збільшення рівня мінімальної заробітної плати за період з січня та квітня 2024 на 5,9% та 12,7% відповідно, підвищення з 1 січня 2024 р. посадових окладів по єдині тарифній сітці на 10,4%, при цьому не враховуючи інфляційних процесів; на оплату за спожиті енергоносії та комунальні послуги – 15 821,1 тис. грн при минулорічних показниках 15 658,6 тис. грн; на соціальний захист та соціальні виплати населенню – 5 544,7 тис. грн і в порівнянні з аналогічним періодом минулого року ці витрати зросли на 58,5% (+3 498,7 тис. грн); на придбання продуктів харчування – 6 139,3 тис. грн, витрати зросли на 27,2% (4 827,6 тис. грн – факт I півріччя 2023 р.); на придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів – 145,9 тис. грн при 113,9 тис. грн в I півріччі 2023 р.; на проведення окремих заходів по реалізації державних (регіональних) програм, що не віднесені до заходів розвитку – 1 420,7 тис. грн, менше на 27,7%, ніж в минулорічному періоді (– 545,3 тис. грн). Частка першочергових статей видатків в порівнянні з аналогічним періодом 2023 року дещо скоротилася (87,0% - I пів. 2023 р.) (табл. 2.3).

В звітному періоді суттєво зросли видатки з бюджету громади (разом загальний та спеціальний фонди) на заходи, пов'язані з посиленням обороноздатності території та підтримкою Збройних сил України. За звітний період такі видатки склали 7 924,4 тис. грн при минулорічних видатках (всього за 2023 рік) в сумі 4 603,4 тис. гривень.

В порівнянні з минулим роком по всіх галузях видатки збільшилися. Відзначається збільшення видатків на галузь «Освіта» на 11,3 %. Треба зазначити, що найбільше зросли видатки на оплату праці в цій галузі – на 11,6% (+21 433,3 тис. грн) у зв'язку з підвищенням з 1 січня 2024 р.

посадових окладів по єдині тарифній сітці на 10,4% та розміру мінімальної заробітної плати на 12,67%.

Таблиця 2.3 - Аналіз видатків загального фонду бюджету за поділом на галузі, тис. грн.

Видатки за економічною класифікацією	I півріччя		у % до попереднього звітного періоду	відхилення у абсолютній величині (+, -)
	2024 року	2023 року		
Державне управління	41546,9	39559,7	105,0	+1987,2
Освіта	227196,6	204184,0	111,3	+23012,6
Охорона здоров'я	4705,5	4639,0	101,4	+66,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення	9806,0	7331,1	133,8	+2474,9
Культура і мистецтво	14183,8	13331,5	106,4	+852,7
Фізична культура і спорт	10100,2	10054,9	100,4	+45,3
Житлово-комунальне господарство	29910,9	27923,8	107,1	+1987,1
Економічна діяльність	9096,0	2874,0	3,2 рази	+6222,0
Інша діяльність	0	0		
Міжбюджетні трансферти	900,0	380,0	2,4 рази	+520,0
Всього видатків ЗФ	347445,9	310278,0	112,0	+37167,9

Також понад 40% зросли видатки на оплату послуг (+364,4 тис. грн), видатки на оплату за спожиті енергоносії та комунальні послуги майже не збільшилися – на 0,4 відсотка. Загалом видатки на утримання освітньої галузі в бюджеті громади займають 65,4 %. При цьому треба зазначити, що в звітному періоді не впроваджувалися заходи з оптимізації мережі галузі згідно з Планом оптимізації закладів освіти Долинської ТГ, затвердженого рішення Долинської міської ради від 16.12.2021 року.

Фінансування охорони здоров'я проводилося в межах затверджених цільових програм та відповідно до норми ч. 3 ст. 81 Бюджетного кодексу України: на оплату за спожиті енергоносії спрямовано 4 050,4 тис. грн при планових показниках 4 705,5 тис. грн та 79,8% від загальних витрат. Витрати на оплату за спожиті енергоносії залишилися на рівні минулого року (3 934,9 тис. грн – I півріччя минулого року). Заходи цільових програм з надання

населенню медичних послуг більше ніж, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування профінансовано з загального фонду бюджету громади – 655,1 тис. грн. Ці кошти направлялися на оплату безкоштовно отриманих ліків пільговими категоріями громадян та для придбання медикаментів для паліативної допомоги. Збільшення обсягів фінансування за зазначеним напрямом відзначається впродовж всього періоду дії воєнного стану: суттєво зростають видатки на фінансування заходів з соціального захисту - надання матеріальної допомоги учасникам бойових дій та членам їх сімей, допомоги на лікування важко пораненим учасникам бойових дій, виплати грошової допомоги мобілізованим особам на придбання військового спорядження, матеріальної виплати сім'ям загиблих та безвісти зниклих військових та поховання загиблих. В цьому півріччі на такі видатки направлено 1 855,8 тис. гривень. Для того щоб профінансувати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі за звітний період з бюджету громади використано 2 115,1 тис. грн або на 75,3% більше (+ 908,36 тис. грн) до відповідного періоду минулого року. На утримання установ культури та проведення заходів профінансовано в звітному періоді 14 183,8 тис. грн або на 6,4% більше в порівнянні з I півріччям минулого року.

Видатки на розвиток фізичної культури і спорту у звітному періоді залишилися на рівні минулого року (10 100,2 тис. грн у цьому звітному періоді та 10 054,9 тис. грн. – в I півріччі 2023 р.). Проект «Активні парки - локації здорової України» профінансовано із загального фонду бюджету громади 36,4 тис. грн за рахунок отриманої відповідної субвенції з державного бюджету. На житлово-комунальну сферу з бюджету громади витрачено 29 910,9 тис. грн або на 7,1% більше, ніж за I півріччя 2023 р. Видатки на утримання об'єктів комунальної сфери проводилися по: Програмі благоустрою Долинської ТГ на 2022-2024 роки – 24 810,4 тис. грн; Програмі розвитку житлово-комунального господарства на 2022-2024 роки – 1 945,1 тис. грн при 2 565,0 тис. грн в аналогічному періоді минулого року;

Програмі відшкодування різниці в тарифах на послуги з централізованого водопостачання і централізованого водовідведення Долинської міської ради на 2023, 2024 роки – 2 316,2 тис. грн (2 380,6 тис. грн за I півріччя 2023 р.).

Окрім цього проводилися видатки на заходи в житлово-комунальній сфері «Інша економічна діяльність» по Програмі розвитку комунального підприємства "Водоканал" Долинської міської ради на 2022-2024 рр. – 3 541,4 тис. грн (видатки на придбання гіпохлориту натрію та оплати лізингових платежів). На утримання доріг та вулиць комунальної власності по Програмі будівництва, ремонту та утримання вулично-дорожньої мережі та підвищення безпеки дорожнього руху Долинської територіальної громади на 2022-2024 роки витрачено 873,0 тис. грн, що в два рази більше, ніж в I півріччі минулого року (486,0 тис. грн). Із загального фонду надано субвенцій державному бюджету (визначеним військовим частинам на придбання необхідного обладнання) на суму 800,0 тис. грн та 100 тис. грн по Програмі забезпечення пожежної безпеки на території Долинської ТГ на 2022-2024 роки.

Видатки спеціального фонду - проведено видатки на суму 14 978,6 тис. грн при 19 898,2 тис. грн в аналогічному періоді минулого року, із них на екологічні заходи (утилізацію відходів) витрачено 186,0 тис. грн. За звітний період цього року профінансовано видатків розвитку в обсязі 12 800,8 тис. грн при показниках відповідного періоду минулого року – 13 278,1 тис. гривень. З власних коштів бюджету громади витрачено на капітальні видатки в сфері охорони здоров'я в сумі 579,4 тис. грн та з обласного бюджету 740,0 тис. грн (на проведення капремонтів амбулаторії ЗПСМ № 2 КНП «Центр надання первинної медичної допомоги» та споруди цивільного захисту в КНП «Долинська багатопрофільна лікарня»).

На підтримку ЗСУ в рамках виконання Програми фінансування мобілізаційних заходів на 2022-2024 рр. проведено видатки на 3 126,9 тис. грн та надано як субвенція державному бюджету 200,0 тис. грн військовій частині на придбання обладнання (за зверненням командування частини).

Капітальні видатки у галузі по житлово-комунального господарства склали 6 871,8 тис. грн, у т. ч. на заходи Програми розвитку КП «Водоканал» – 1 257,4 тис. грн (на будівництво водопроводу в с. Оболоння), на ремонт боксерського клубу по вул. Обліски в м. Долина – 800,0 тис. грн, на виготовлення ПКД по субпроекту «Виконання заходів з енергозбереження – капітальний ремонт (комплексна термомодернізація) Долинського ліцею № 4 в рамках національного проекту «Енергоефективність громадських будівель в Україні» по Програмі сталого енергетичного розвитку – 64,5 тис. грн.

Отже, як свідчить описаний вище аналіз політики міської ради стосовно бюджету Долинської громади, можемо зробити висновок, що джерела формування місцевого бюджету Долинської громади з кожним роком, незважаючи на війну мають тенденцію до зростання. Також наведені напрямки і цілі використання коштів бюджету, свідчить, що реформа децентралізації надала можливість не просто виконати місцевий бюджет, а в умовах війни навіть дещо збільшити видатки не тільки на обороноздатність, а й мати резерви на оновлення комунальної інфраструктури, виконати обсяги робіт з покращення водо каналізаційних робіт громади та інше.

2.3 Проблемні питання використання бюджетних коштів на рівні Долинської міської ради

Сучасний стан економіки України та її регіонів зумовлений дисбалансами та кризовими явищами, що є наслідком проведення неефективних реформ та нестабільності у діяльності органів влади. У регіонах країни спостерігається низка негативних тенденцій, спричинених втратою виробничого потенціалу, низькою активністю в проведенні структурних змін, недостатнім рівнем підприємницької активності та невідповідністю економічної структури регіонів вимогам розвитку інноваційної моделі.

Процеси євроінтеграції та децентралізації вимагають здійснення глибоких економічних реформ та вирішення питань територіального

розвитку. Регіональна політика орієнтується на зміцнення місцевого самоврядування та активних територіальних громад, що найбільш відповідає світовому досвіду управління розвитком територій і задовольняє сучасні потреби суспільства, соціальні вимоги та ресурси регіонів⁷².

Аналіз реальних умов реалізації сучасної бюджетної політики в Україні дозволив виявити основні дисбаланси в бюджетній системі та фактори, що їх зумовлюють. Залежно від того, які є джерела впливу на державну бюджетну систему України, до таких факторів відносяться:

– політичні – здійснюють вплив через політичні рішення уряду, пов'язані з постійними змінами в бюджетній системі, ухваленням додаткових зобов'язань або скасування попередніх. Такий вплив з боку політичних факторів проявляється, коли період планування бюджету збігається з передвиборчим циклом, і уряд чи політичні партії використовують бюджет для демонстрації популістських поглядів. У такому разі політичні структури акцентують увагу на зростанні тих чи інших витрат, зокрема соціальних або військових. Це має слід у структурі бюджету, ускладнюючи його виконання. У центрі бюджетної політики стали ставитися видатки, насамперед соціального характеру. Відповідно до цього підходу уряд спочатку встановлював певний рівень видатків, до якого фактично «підганявся» обсяг необхідних доходів. Така модель бюджетної політики створила певні підводні камені для державної політики. Оскільки політичні чинники змушують уряд щороку збільшувати видатки (в першу чергу соціальні), то з кожним роком збільшується план доходів, що стає менш залежним від економічних реалій країни;

– соціально-економічні – викликані зміною в структурі економічних показників, на яких базуються бюджетні прогнози (наприклад, уповільнення економічного зростання, коливання обмінного курсу долара США та інші), що призводить до невиконання прогнозованих параметрів соціально-економічного розвитку держави. Погіршення економічної ситуації

---

⁷² Кузькін С. Ю. Вплив децентралізації на розвиток регіонів. *Наукові праці НДФІ*. 2016. №3(76). С.39–53.

спричиняє зниження фінансового стану та платоспроможності платників податків, що веде до збільшення заборгованості по бюджетних платежах і недоотримання запланованих доходів;

- правові – охоплюють суперечності в податковому та бюджетному законодавстві України, що впливають на процеси складання, розподілу та виконання бюджету. Також можливі зміни в законодавстві протягом бюджетного року, що призводить до коригування доходів бюджетів;

- адміністративні – виявляються через тимчасові збої в бюджетному процесі при зміні керівних осіб, залучених до цього процесу, а також через відсутність необхідної та достатньої інформації для швидкого прийняття управлінських рішень і внесення коректив до бюджету;

- організаційні – викликають збої в процесах виконання бюджету (наприклад, розподілу субсидій, розміщення державних замовлень), що призводить до низького рівня виконання обов'язків учасниками бюджетного процесу, нецільового та неефективного використання бюджетних коштів, а також до їх розкрадання розпорядниками бюджетних коштів.;

- форс-мажорні обставини зокрема, воєнні дії, техногенні аварії, природні катастрофи, екологічні та інші стихійні явища, — призводять до зниження доходів і збільшення витрат через необхідність усунення їх негативних наслідків;

- територіально-демографічні особливості.

Україна, як демократична держава має забезпечувати соціальні гарантії для населення. Ці гарантії включають забезпечення населення відповідними доходами, житлово-комунальне обслуговування, охорону здоров'я, освіту, культуру, спорт). Чисельність населення, його статево-вікова структура, стан здоров'я, категорії домогосподарств є наслідком впливу різноманітних територіальних факторів, що призводить до різниць у структурі та обсязі суспільних послуг, гарантованих пільг та субсидій, а також до відмінностей у потребах фінансового забезпечення окремих регіонів.

На сьогодні, через різні негативні чинники, система формування та розподілу коштів місцевих бюджетів має низку суттєвих недоліків⁷³:

1) високий рівень акумуляції фінансових ресурсів у державному бюджеті країни, що обмежує роль регіональних і місцевих бюджетів у розв'язанні критичних для населення питань, незважаючи на те, що в Україні реалізована реформа децентралізації;

2) регулюючі доходи, які займають провідне місце в структурі надходжень до регіональних і місцевих бюджетів, в той час як частка закріплених податкових платежів за територіями є незначною;

3) щорічна зміна типів податків, що надходять до місцевих бюджетів;

4) відсутність єдиних та стабільних нормативів щодо розподілу загальнодержавних податків між місцевими бюджетами;

5) відсутність єдиних правил зв'язку доходів місцевих бюджетів і регіональних податкових надходжень, а також науково обґрунтованої методики перерозподілу доходів між регіонами.

Сьогодні найбільш актуальною є проблема взаємодії між бюджетами різних рівнів щодо поділу доходів і витрат.

Подана у попередньому підрозділі інформація стосовно оцінки пріоритетів планування бюджету та аналізу його стану виконання показує, що попри позитивну тенденцію фінансової складової Долинської громади є також і проблемні питання використання і направлення бюджетних коштів у громаді. З початком повномасштабного вторгнення і до сьогодні всі органи місцевого самоврядування в Україні стикаються з низкою проблемних питань, пов'язаних із використанням бюджетних коштів. Це обумовлено як зовнішніми факторами (економічна нестабільність, війна), так і внутрішніми проблемами управління на місцевому рівні. Можна виділити наступні проблемні питання, з якими стикається Долинська територіальна громада:

1. Дефіцит бюджетних ресурсів. Військовий конфлікт на території України та загальне економічне навантаження призвели до значного

---

⁷³ Татарин Н. Б., Муляр В. І. Проблеми формування та використання коштів місцевих бюджетів. *Економіка та управління підприємствами*. Випуск 2 (07). 2017. С. 112.

зменшення надходжень до місцевих бюджетів. Це ускладнює фінансування критичних проєктів і покриття видатків на соціальні потреби. Високі витрати на оборону та безпеку обмежують можливості фінансування місцевих ініціатив та розвитку інфраструктури. В 2024 р., в бюджеті Долинської громади понад 13,5 млн.грн закладено на обороноздатність.

2. Збільшення соціальних видатків. Місцеві бюджети стикаються зі зростаючими соціальними потребами через внутрішнє переміщення населення, збільшення кількості безробітних та зростання вартості життя. Ці видатки часто перевищують наявні ресурси. Підтримка житлових програм, медичних та соціальних послуг в умовах війни є першочерговим завданням, що створює значний фінансовий тиск. Питання соціального захисту в громаді також стає ключовим, оскільки постійно іде підтримка на військовослужбовців та членів їхніх сімей. Це пріоритетні питання в громаді.

3. Низька ефективність фінансового планування. Відсутність стратегічного довгострокового планування та системного підходу до управління фінансами обмежує ефективне використання бюджетних ресурсів. Бюджетування відбувається на основі короткострокових цілей, що не враховують довгострокові інтереси громади, зокрема відновлення та розвиток інфраструктури. Як на рівні країни, так і на рівні громади відсутнє середньострокове бюджетування, що призводить до того, що громада не має далекоглядного бачення щодо подальшого інвестування та вкладання коштів.

4. Невідповідність між доходами і видатками. Видатки, зокрема на соціальні програми, інфраструктуру та утримання комунальних закладів, часто значно перевищують наявні доходи. У Долинській громаді є з цим проблема у наявного КП “Комунгосп”, на утримання якого іде чимала частина з бюджету, і яке є по суті нерентабельним.

5. Недосконалість міжбюджетних відносин. Складності з отриманням субвенцій та інших трансфертів від центральної влади. Нерівномірний розподіл коштів між громадами призводить до нерівного розвитку регіонів. Недостатній рівень фінансової автономії громад, що зменшує їх здатність

вирішувати проблеми на місцевому рівні. В Долинській громаді, завжди була і є проблема дофінансування освітньої субвенції. Це виключне питання, яке потребує значного бюджетного ресурсу, адже питання освіти також постійно на порядку денному у депутатського корпусу.

6. Корупційні ризики. Відсутність прозорих механізмів тендерних процедур, що може призводити до неефективного використання коштів та корупційних зловживань. Під час війни виникають додаткові можливості для зловживань у процесі закупівель під час реалізації відбудовних проєктів.

7. Відсутність належного контролю. Відсутність ефективних механізмів моніторингу та аудиту на місцевому рівні, що ускладнює виявлення порушень у процесі використання бюджетних коштів. Недостатня взаємодія між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями у питаннях контролю за фінансами.

8. Проблеми з формуванням бюджету. У Долинській громаді, все таки присутня недостатня участь громади у процесі формування бюджету, що обмежує можливості врахування інтересів різних верств населення. Водночас присутня проблеми у порозумінні фінансового органу та депутатів.

9. Кадровий дефіцит та низька кваліфікація. Через війну і економічну кризу багато кваліфікованих спеціалістів виїхали за кордон або змінили місце роботи, що ускладнює управління фінансами на місцях.

10. Інфляційні ризики та зростання цін. Постійне підвищення цін на товари та послуги, зокрема будівельні матеріали та енергоресурси, збільшує вартість реалізації інфраструктурних проєктів. Це призводить до необхідності коригування бюджетів, що ускладнює планування та виконання затверджених проєктів.

11. Проблеми з фінансуванням інфраструктурних проєктів. Неповне або нерівномірне фінансування важливих інфраструктурних проєктів, що може призвести до затримки або зупинки їх реалізації. Неврахування довгострокових потреб громади під час розподілу коштів на інфраструктуру.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1 Удосконалення бюджетної політики в Україні в процесі децентралізації

Наша українська влада, рухаючись у напрямку світових тенденцій, зробила важливі кроки для підтримки економіки, застосовуючи інструменти бюджетної політики. Проте сфери підтримки та ті результати, які отримані є набагато скромнішими, ніж в інших країнах. Як вважають науковців, така ефективність пов'язана зі специфікою розробки та реалізації заходів бюджетної політики в Україні. Серед тих ознак, які суттєво впливають на результати впровадження бюджетної політики, виділяються⁷⁴:

- аналіз рішень органів законодавчої та виконавчої влади свідчить про проблему відсутності комплексного бачення майбутнього розвитку української економіки та шляхів її реформування. Це призводить до безсистемного, хаотичного реформування національної економіки, частой зміни напрямків розвитку та пріоритетів економічної політики, непослідовності в проведенні реформ при зміні влади тощо. Ця особливість також впливає на формування та реалізацію бюджетної політики, зокрема використання неефективних підходів до розподілу бюджетних коштів з урахуванням світових тенденцій розвитку;

- як і в попередні роки, українська влада не планує розробляти та впроваджувати політику соціальної справедливості, що загрожує не лише подальшому економічному розвитку, але й стабільності Української держави;

- одним із ключових чинників, що впливають на формування дохідної частини бюджету, є фінансовий стан стратегічних державних підприємств, які є основними платниками податків (НАК "Нафтогаз

---

⁷⁴Шкодін І. В., Зеленько О. Е. Бюджетна політика та її особливості в економіці України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм"*. №13. 2021. С. 146–148.

України", "Енергоатом" та інші). Політика чинного уряду, як і попередніх, щодо цих підприємств орієнтована на врахування інтересів українських фінансово-промислових груп і політичних кіл, тому важко говорити про ефективність їх роботи та прозорість^{75 76};

- непрозорий розподіл коштів, що не має нічого спільного з обґрунтованою економічною політикою, спрямованою на розвиток національної економіки. У період війни це особливо актуально, адже від інших країн приходить різного виду допомога, але не завжди достеменно відомо на що йдуть кошти;

- поширена практика нецільового використання коштів, що значно знижує стимулюючий ефект бюджетної політики. Яскравим прикладом такої практики є створення у 2020 р. фонду боротьби з COVID-19, який зібрав 66 млрд. грн. Згідно з офіційними заявами урядовців, ці кошти мали бути спрямовані на боротьбу з наслідками пандемії коронавірусу. Проте, як свідчать дані Міністерства фінансів України, значна частина видатків не була пов'язана з підготовкою країни до епідемії COVID-19 та підтримкою населення та малого бізнесу: значні кошти були виділені на будівництво доріг (31,44 млрд. грн.), виплати поліцейським (2,53 млрд. грн), державну підтримку культури, туризму та креативних індустрій (1 млрд грн), відновлення видатків у сфері культури та спорту (0,475 млрд грн), відшкодування коштів на проведення ЗНО (0,052 млрд грн) та інші витрати. У результаті система охорони здоров'я не змогла впоратися з другою хвилею COVID-19. Слід також зазначити, що використання коштів Фонду не сприяло захисту найбільш вразливих верств населення;

- постійне недостатнє фінансування розрахованої видаткової частини бюджету. Особливо висвітлено проблему невиконання багатопланових програм розвитку національної економіки. Міністерство фінансів неспроможне на сьогодні в умовах війни реалізувати масштабні програми

---

⁷⁵ «Мінус» 75 мільярдів : що показав аудит «Нафтогазу» і хто понесе покарання. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/6/665879/>

⁷⁶Зеленько О. О., Гуцан Т. Г., Гура А. О. Інвестиційний клімат в економіці України : сучасний стан і напрями покращення. *Бізнес Інформ*. 2020. №1. С.100–107.

підтримки економічного зростання, а також соціальну політику, яка б охопила мільйони громадян і малого бізнесу;

- великі фінансові витрати на державні програми, які не мають суттєвого впливу на економічну діяльність держави. Насамперед, йдеться про ініціативу уряду щодо будівництва доріг державного значення. Розуміємо важливе значення даного напрямку, вважаємо, що значне витрачання коштів на цю сферу є зараз не настільки важливим. Крім того, темпи будівництва доріг значно перевищують можливості економіки щодо забезпечення необхідними матеріалами (наприклад, бітумом);

- практика фінансування державного бюджету в обмін на надання пільг впливовим політичним групам та окремим депутатам. Це практика, яка негативно впливає на ефективність та прозорість розподілу та використання коштів державного бюджету⁷⁷. Слід зазначити, що така практика існує вже давно. Така ситуація призводить до перерозподілу коштів з ДФРР та зменшення субвенції на підтримку територіальних громад на користь фінансування депутатських витрат. Це пов'язано з тим, що фінансування програм ДФРР та субвенції для ТГ мають чітко визначені правила розподілу та використання, а видатки на депутатські потреби таких обмежень не мають⁷⁸. Таким чином, протягом багатьох років у процесі формування та реалізації бюджетної політики в Україні склалася практика, коли депутати та політичні групи добиваються скорочення фінансування статей бюджету з чіткими та прозорими правилами розподілу на користь видатків на потреби депутатів, які можуть бути спрямовані на власний розсуд. У результаті кошти отримують не ті регіони, які найбільше потребують коштів для вирішення нагальних соціально-економічних проблем, а ті, де депутати мають можливість домовлятися з владою.

---

⁷⁷Витончена гра. Що отримали депутати за підтримку бюджету 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/11/6/666988/>

⁷⁸Гаманюк О. Субвенція на соціально-економічний розвиток 2020: політичний розподіл залишився в менших обсягах. URL: <https://voxukraine.org/subventsija-na-sotsialno-ekonomichnij-rozvitok-2020-politichnij-rozpodil-zalishivsya-v-menshih-obsyagah/>

З огляду на зазначені недоліки та особливості бюджетної політики, доцільним є запропонувати низку кроків, спрямованих на її удосконалення та посилення впливу на національну економіку⁷⁹:

- необхідно розробити довгострокову стратегію економічного розвитку, яка повинна визначити, яку модель економіки уряд має намір побудувати, які ресурси для цього необхідні, а також які реформи потрібно впровадити;

- слід розробити політику структурних змін та інвестицій з чітким визначенням економічних пріоритетів і заходами щодо залучення інвестицій у ключові галузі. Інвестори повинні мати чітке розуміння довгострокових напрямків розвитку в країні та того, як держава підтримує інвестиційні процеси в цих галузях⁸⁰;

- за умови успішної реалізації попередніх пропозицій слід розробити бюджетну стратегію, яка дозволить систематизувати доходи та витрати бюджету на кілька років із обов'язковим врахуванням запланованих реформ (стратегія повинна включати перелік реформ, їх пріоритетність, вартість розробки та впровадження, терміни реалізації тощо);

- паралельне реформування сфер, пов'язаних з бюджетною системою: податкової політики, проведення регуляторних та адміністративних реформ, а також реформи в системах соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та науки тощо⁸¹;

- розробка стратегії щодо великих державних підприємств, що мають стратегічне значення для економіки країни. Ця стратегія повинна сприяти оптимізації системи управління, зменшенню витрат. Основною метою є підвищення прозорості та прибутковості таких компаній.

---

⁷⁹Шкодін І. В. Зеленько О. Е. Бюджетна політика та її особливості в економіці України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм"*. №13. 2021. С. 148.

⁸⁰Зеленько О. О., Гуцан Т. Г., Гура А. О. Інвестиційний клімат в економіці України : сучасний стан і напрями покращення. *Бізнес Інформ*. 2020. №1. С.100–107.

⁸¹Бюджетна політика : прагматичний підхід до стратегічних рішень : Аврамченко К.В., Дешко А.Л., Жаліло Я. А. та ін. К.: СТ-ДРУК, 2016. 112 с.

31.05.2021 р. Урядом схвалено Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки⁸². У ній Кабінет Міністрів України представив своє бачення бюджетної політики на середньостроковий період. Цей документ містить основні показники, визначає цілі державної політики у відповідних сферах та показники для оцінки виконання цих цілей. Бюджетна декларація на 2022-2024 роки відображає також загальні показники державних доходів та фінансування бюджету, граничні норми витрат, визначає мінімальну заробітну плату та прожитковий мінімум. Регулює також питання взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами, визначає інші пріоритетні завдання державної політики як складової бюджетного процесу. До пріоритетів бюджетної політики, визначених у документі, належать: зміцнення обороноздатності та безпеки держави; розвиток агропромислового комплексу; створення екологічно чистого середовища; розширення адміністративних послуг та їх цифровізація; зміцнення енергетичної незалежності; формування ефективної та досконалої системи реалізації соціальної підтримки та пенсійного забезпечення населення; забезпечення доступної та інклюзивної освіти; підвищення якості медичних послуг; підвищення прозорості в управлінні державними фінансами.

Ухвалена Урядом Бюджетна декларація містить пропозиції щодо змін до Податкового кодексу України, які мають стати основою для збільшення доходів державного бюджету в середньостроковій перспективі.

У Бюджетній декларації зазначено, що державна бюджетна політика у сфері місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин у 2022-2024 роках спрямовується на:

- подальше вдосконалення середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні;
- оптимізацію процесів міжбюджетного регулювання;
- підтримку дворівневої структури міжбюджетних відносин;
- посилення платоспроможності місцевої влади;

---

⁸²Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: Постанова Верховної Ради України від 15 липня 2021 року № 1652-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-20#Text>

- підвищення відкритості та ефективності використання бюджетних коштів.

Важливо, що для досягнення поставлених цілей бюджетної політики та в контексті подальшого вдосконалення реформування міжбюджетних відносин Бюджетною декларацією передбачено⁸³:

- запровадження подальшої децентралізації бюджетних повноважень та упорядкування компетенції органів місцевого самоврядування та державної влади в рамках оновленого територіального устрою;

- поглиблення організаційно-правових та економічних засад зміцнення функціонування місцевого самоврядування;

- забезпечення динамічного зростання доходів місцевих бюджетів, утримання частки цих доходів на рівні не менше 20% зведеного бюджету України при зменшенні частки трансфертів у цих доходах;

- удосконалення методів горизонтального вирівнювання фінансових можливостей місцевих бюджетів відповідно до нового адміністративно-територіального поділу та після реформування місцевого самоврядування в Україні;

- формування прогнозних оцінок місцевих бюджетів з метою забезпечення більшої визначеності та стабільності бюджетної політики на рівні місцевого самоврядування,

- ув'язка прогнозів місцевих бюджетів із середньостроковими планами соціально-економічного розвитку муніципальних утворень;

- підтримка соціально-економічного розвитку регіонів шляхом фінансування через державний фонд регіонального розвитку інвестиційних програм і проектів, зокрема проектів розвитку Українських Карпат;

- здійснення заходів щодо компенсації соціально-економічних ризиків для населення, яке проживає на територіях підвищеної небезпеки;

- розвиток інфраструктури індустріальних парків та центрів інноваційної економіки.

---

⁸³Казюк Я. Бюджетна декларація на 2022-2024 роки: особливості взаємовідносин державного та місцевих бюджетів. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13661>

28 червня 2024 р. Постановою Кабінету Міністрів затверджено нову Бюджетну декларацію на 2025-2027 роки⁸⁴. Уряд наголошує, що принципи та показники Бюджетної декларації на 2025-2027 роки ґрунтуються на основних завданнях щодо подальшої європейської інтеграції України, а також на стратегічних напрямках, визначених у Меморандумі про економічну та фінансову політику та інших національних та міжурядових документів і угод. Для всебічного розвитку економіки, стимулювання суміжних галузей, підвищення якості життя громадян, повернення мігрантів в Україну та покращення демографічної ситуації основними напрямками використання обмежених державних фінансів є: європейська інтеграція нашої країни; реформування політики щодо ветеранів; система освіти для процвітаючої нації; Національна оборона України; цифровізація державних процесів; соціальні зміни в країні; стабілізація економіки країни; енергетична самодостатність; модернізація медичних послуг; відновлення уражених ділянок.

На 2025-2027 роки заплановано:

- коригування інвестиційних пільг для скасування податкових пільг на прибуток підприємств;
- створення умов для гармонізації податкового законодавства України з правовими стандартами ЄС, зокрема поступового зниження ставок акцизного податку на тютюнові вироби та пальне до рівня, визначеного директивами ЄС, а також коригування податкових пільг та зниженої ставки ПДВ відповідно до вимог ЄС;
- гармонізація національного законодавства з вимогами ЄС щодо боротьби з ухиленням від оподаткування та корпоративного податку;
- забезпечення функціонування автоматизованої системи контролю за обігом алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин для електронних сигарет;
- запровадження акцизу на солодкі напої;

---

⁸⁴ Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>

- розширення повноважень місцевих органів влади щодо управління місцевими податками і зборами;

- гармонізація підходів до надання податкових пільг.

Очікується, що державна бюджетна політика у сфері місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин у 2025-2027 роках буде спрямована на подальше вдосконалення середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, удосконалення міжбюджетного регулювання, зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів, а також збереження дворівневої системи міжбюджетних відносин, яка реалізовуватиметься через:

- підвищення фінансової спроможності територіальних громад та оптимізація міжбюджетних відносин з урахуванням нової територіальної організації влади України та оновлення повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування;

- прогнозування місцевих бюджетів з метою підвищення передбачуваності та узгодженості бюджетної політики на місцевому рівні, а також узгодження їх із середньостроковими планами розвитку громад;

- удосконалення методів горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів з урахуванням нового адміністративно-територіального устрою та змін у системі місцевого самоврядування та організації влади в Україні;

- зміна підходів до визначення (розрахунку) наявної чисельності населення, що впливають на розрахунок міжбюджетних трансфертів;

- встановлення повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування за принципом субсидіарності, а також подальше вдосконалення відповідних сфер.

Запропоновані Кабінетом Міністрів України заходи є надзвичайно важливими для вдосконалення міжбюджетного регулювання, посилення фінансової незалежності місцевих бюджетів, підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів, дотримання принципу

субсидіарності у їх використанні, але, швидше за все (принаймні в переважній більшості) залишаються лише деклараціями, оскільки наразі жодних дій з боку органів влади немає, а передумови для реалізації вказаних напрямків належним чином не сформовані, вдосконалення та впорядкування бюджетних відносин на місцевому рівні.

3.2 Напрями підвищення ефективності бюджетної політики Долинської міської ради в умовах фінансової децентралізації

Хоча децентралізація дала певні позитивні результати, більшість місцевих бюджетів країни потребують зміцнення доходної бази. Удосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування може бути досягнуто за умови впровадження таких заходів: збільшення кількості фінансових власних надходжень місцевих бюджетів, покращення механізмів довгострокового та середньострокового планування з урахуванням змін в організації бюджетного процесу на місцевому рівні, міжбюджетних відносин, підтримка бізнесу та створення умов для зайнятості, впровадження інших заходів для стимулювання економічного розвитку, введення заохочень для офіційного працевлаштування та скорочення неформальної зайнятості⁸⁵.

Потрібно також зміцнити виконання принципів прозорості та відкритості у процесі ухвалення рішень щодо фінансових ресурсів бюджетних структур, формуванні звітів про виконання бюджетних планів, проведення аналітичного огляду ефективності використання місцевих фінансів, фінансові показники роботи місцевих громад та бюджетних структур, підвищення ролі відповідальності за наповнення дохідних частин бюджетів, збільшення результативності використання бюджетних ресурсів. Водночас є доцільним збільшення повноважень органів місцевого самоврядування в рамках законодавства щодо диверсифікація джерел надходжень до місцевих бюджетів (наприклад, надавати можливість органам

---

⁸⁵ Качула С. В. Фактори модернізації державної фінансової політики у системі соціального розвитку суспільства. *Фінансовий простір*. 2019. № 1 (33). С. 41-54.

місцевого самоврядування вибирати податки та збори зі встановленого переліку)⁸⁶.

Слід впровадити і забезпечити ефективне функціонування механізму контролю за фінансами місцевих рад щодо управління надходженнями, розподілом та витратами з місцевих доходів. Покращуючи систему та процес складання місцевих бюджетів, головним завданням і важливою умовою є потреба використання бюджетних коштів таким чином, щоб забезпечити фінансову самостійність, стабільність і збалансованість, а також підвищення результативності всієї бюджетної сфери. Покращення ефективності процесу складання місцевого бюджету потребує врахування майбутніх напрямків бюджетної політики та її узгодження з стратегією економічного та соціально-культурного розвитку країни, продовження періоду бюджетного планування, розширення фінансових повноважень органів місцевого самоврядування при одночасному посиленні їх відповідальності за досягнення цілей.

Потрібним є створення відповідних ефективних фінансових механізмів та умов «для забезпечення виконання місцевими органами влади та територіальними громадами як власних, так і делегованих повноважень»⁸⁷. Слід зазначити, що характерними рисами формування доходів місцевого бюджету є пропорційний розподіл повноважень між центральними органами влади та органами місцевої влади. Позитивний досвід бюджетної децентралізації показує, що вона може сприяти ефективному управлінню фінансовими ресурсами на державному та місцевому рівнях, є потужним інструментом для досягнення соціально-економічного розвитку як окремих територій, так і країни в цілому, завдяки забезпеченню фінансової спроможності та незалежності місцевих громад, а також визначенню їх стратегічних цілей у бюджетній політиці на майбутнє.

---

⁸⁶ Про схвалення Прогнозу економічного й соціального розвитку України на 2022- 2024 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2021 № 586. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-2021-%D0%BF#Text>

⁸⁷ Катан Л. І., Качула С. В., Демчук Н. І., Павлова Д. К. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт*. 2020. №3. С.3-12.

Ключові орієнтири чи стратегічні цілі бюджетної політики Долинської територіальної громади на 2024-2026 роки наведемо на рисунку 3.1.

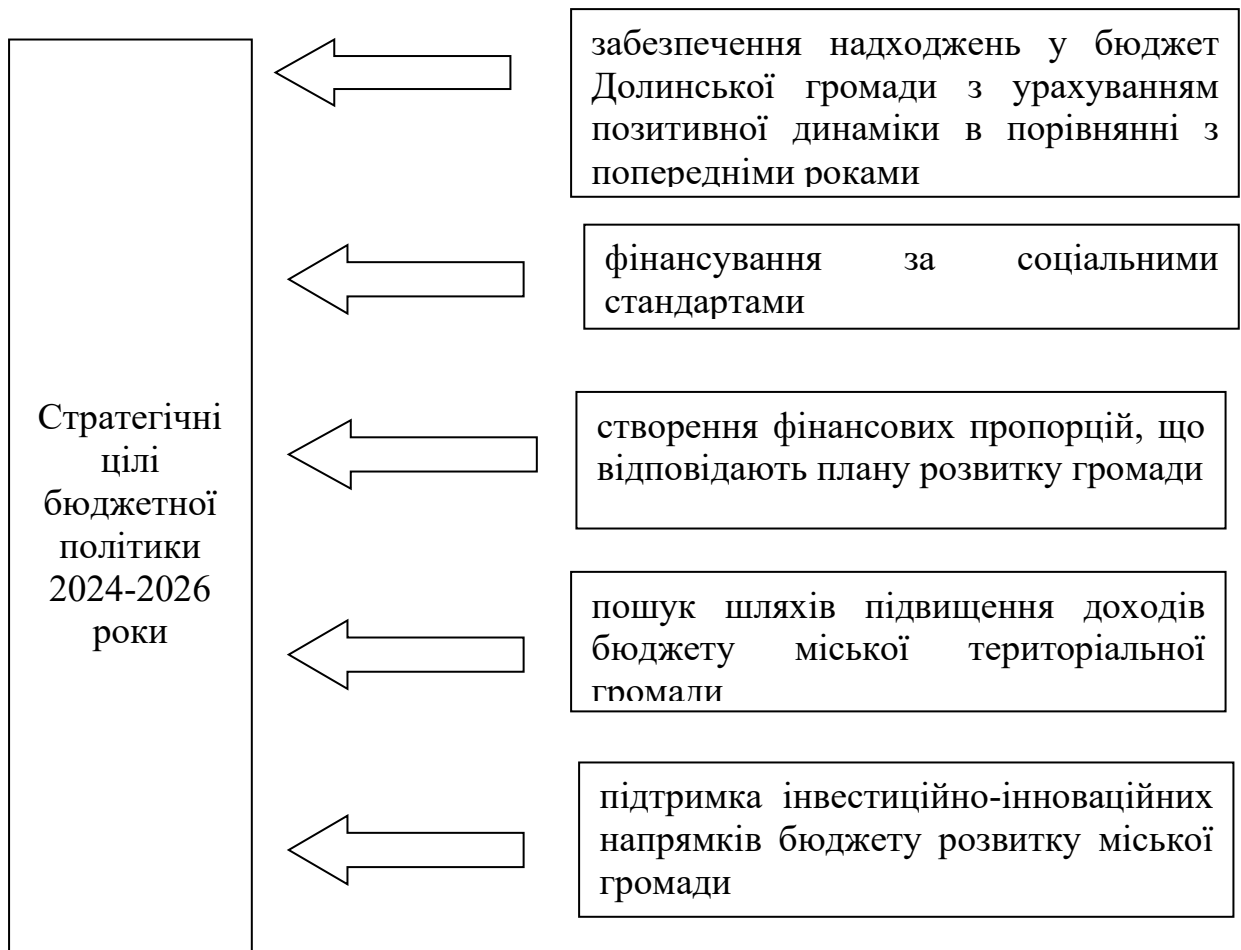

Рис. 3.1 - Ключові орієнтири (стратегічні цілі) бюджетної політики Долинської територіальної громади на 2024-2026 роки

Використовуючи конкретні методи планування доходів у межах фінансування діяльності місцевого самоврядування та територіальних громад, поєднуючи їх з програмно-цільовими методами для економічної та соціальної сфери, потрібно розв'язати низку завдань, перерахованих на рисунку 3.2.

Для зміцнення стабільності та достатності фінансової бази місцевих бюджетів пропонуємо вжити наступні заходи з удосконалення управління бюджетними коштами: гарантувати рівновагу фінансових ресурсів місцевих органів влади; ідентифікувати джерела доходів місцевого бюджету в контексті фіскальних цілей органів місцевого самоврядування для

покращення фінансових надходжень; забезпечити ефективний моніторинг з боку органів місцевого самоврядування та територіальних громад, спрямований на належне виконання обов'язків суб'єктами господарювання; сформулювати середньострокові цілі у сфері фіскальної політики та бюджету для забезпечення ефективного контролю органами місцевого самоврядування; оптимізувати управління на регіональному рівні з урахуванням змін у бюджетній системі.

Рис. 3.2 - Основні завдання стратегічного плану Долинської територіальної громади на 2024-2026 роки

Ключові орієнтири прогнозування стратегічного і соціально-економічного розвитку Долинської територіальної громади у відповідності до статті 1 Закону України «Про державне прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку України» відображено на рисунку 3.3⁸⁸.

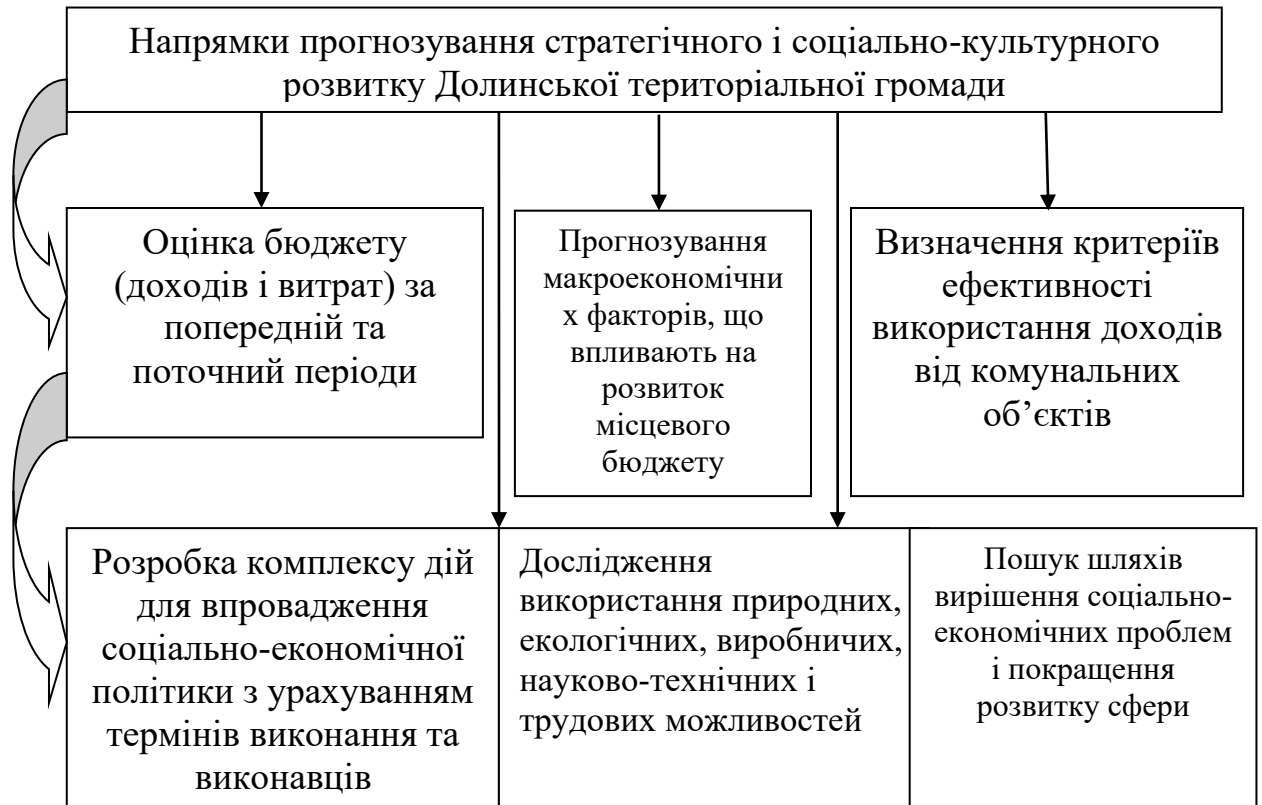

Рис. 3.3 - Напрямки прогнозування стратегічного і соціально-культурного розвитку Долинської територіальної громади

Поліпшення механізму складання місцевого бюджету включатиме введення і використання показника податкоспроможності території, як важливого індикатора фінансової автономії громади або адміністративної одиниці. Тому, на нашу думку, актуальним є створення сучасної моделі формування місцевих бюджетів, яка здатна надавати чіткі орієнтири розвитку та зміцнення всієї бюджетної системи, а також встановлювати ясні

⁸⁸ Про державне прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

межі міжбюджетних відносин і виступати гарантом цих відносин на всіх рівнях.

Отож, доцільним також для управління бюджетом Долинської міської ради та її місцевими бюджетами загалом в Україні, буде застосування наступного принципу до міських голів та розпорядників бюджетними коштами, а саме: залежність оплати їх праці від результативності наповнення і виконання бюджетів, то, найбільш імовірно, ефективність управління міськими бюджетами значно б зросла. Окрім того, досить цікавою є ідея зміщення акцентів з фінансування комунальних (бюджетних) установ і підприємств на придбання послуг, що ними надаються.

Тобто у процесі складання і виконання бюджету наголос робиться на очікуваному і фактично досягнутому результаті, а не на вартості функцій, що здійснюються установами (підприємствами). Для покращення управління місцевим бюджетом Долинської міської ради пропонується закріпити порядок реалізації міжбюджетних відносин між місцевими бюджетами, який передбачає наступні кроки: – прийняття рішення місцевою радою про необхідність залучення коштів для покриття бюджетного дефіциту шляхом отримання позики та/або позички з іншого бюджету; – наділення повноваженнями виконавчий орган відповідної місцевої ради щодо звернення до визначеного в рішенні органу місцевого самоврядування іншої територіальної громади з метою отримання такої позики/та або позички; – розгляд місцевою радою, на адресу якої надійшло таке звернення, про можливість надання позики та/або позички виключно за рахунок профіциту бюджету і виключно для покриття дефіциту місцевого бюджету органу місцевого самоврядування, який звернувся із відповідним проханням (все це повинно чітко виписуватися в рішенні місцевої ради); – у випадку прийняття місцевою радою позитивного рішення щодо надання такої позики та/або позички, виконавчий орган такої місцевої ради повинен укласти із виконавчим органом місцевої ради, що звернулася із проханням, адміністративний договір, в якому повинні чітко зазначатися наступні умови:

предмет позики та/або позички (покриття дефіциту місцевого бюджету за рахунок коштів профіциту іншого місцевого бюджету); підстава для укладання договору (рішення обох місцевих рад); порядок передачі коштів; строки та умови повернення коштів, а також інші обов'язкові для адміністративного договору реквізити та істотні умови⁸⁹.

Для того, щоб вищенаведений алгоритм міг бути реалізованим на практиці потрібно внести відповідні корегування до діючого бюджетного законодавства. Окрім того, актуальними для Долинської громади є наступні напрямки управління бюджетом, які здатні сприяти залученню додаткових ресурсів для покриття розриву між доходами і витратами: - підвищення надходжень від місцевих податків за рахунок виведення з тіні земельного ресурсу та реформування податку на нерухомість згідно із європейською практикою; - стимулювання економічної активності та створення сприятливого бізнес-клімату, збільшення надходжень від податку на доходи фізосіб, залучення інвесторів та сприяння створенню робочих місць; - затвердження та виконання генерального плану та детальних планів міста і його округів, забезпечення відкритого доступу громади до містобудівної документації; - підвищення відповідальності та підзвітності посадових осіб поряд із збільшенням їх залежності від громадянської думки та зменшенням залежності від спонсорів; - недопущення до влади та усунення від неї корупціонерів, популістів та непрофесіоналів; - посилення відповідальності головних розпорядників за формування та виконання бюджетів, що, в свою чергу, підвищить ефективність управління бюджетними коштами; - невідворотність санкцій за корупцію, особливо якщо її прояви стосуються фінансових ресурсів міського бюджету; - участь громадян у роботі міської ради, вплив на формування міського бюджету та контроль за використанням бюджетних коштів; - підвищення вимог до виборчих програм місцевих політиків та контроль за їх виконанням; - перегляд підходів до оцінки діяльності комунальних підприємств та призначення їх керівництва.

---

⁸⁹ Дяченко С. А. Місцеві фінанси України в умовах децентралізації державного управління: стан, тенденції та механізми розвитку : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 396 с.

Стосовно підвищення ефективності управління видатковою частиною бюджету Долинської громади пропонуються такі заходи: - активне використання програмно-цільового методу бюджетування;- науково-обгрунтоване скорочення чисельності службовців виконавчого комітету і комунальних установ, підприємств; - оптимізація видатків через проведення конкурсів, грантів тощо.

Слід відмітити, що програмно-цільовий метод управління міського бюджету окрім Бюджетного кодексу ґрунтується й на інших нормативно-правових актах, серед яких практичні поради Міністерства фінансів щодо цього методу, його рекомендації відносно оцінювання ефективності бюджетних програм та інші. У процесі використання програмно-цільового методу в Долинській міській раді необхідно здійснювати середньострокове планування та стратегічне прогнозування бюджету, а також окреслити пріоритети бюджетної стратегії для середньо- та довгострокового періоду. Створення механізму відбору пріоритетних бюджетних програм і затвердження ключових показників для оцінки їх ефективності дозволить забезпечити належне публічне адміністрування в рамках реалізації стратегії соціально-економічного розвитку.

Мінімізація ризиків не раціонального використання бюджетних коштів та покращення процесу прийняття управлінських рішень, а також розробка системи відповідальності за досягнення визначених показників результативності сприятиме успішному впровадженню програмно-цільового бюджетування в Долинській міській громаді.

ВИСНОВКИ

Розвиток суспільства та стратегічні орієнтири України на інтеграцію в європейське співтовариство вимагають посиленої уваги до обґрунтованості та ефективності бюджетної політики. Формування та реалізація такої політики повинні відповідати як терміновим завданням, так і довгостроковим цілям соціально-економічного розвитку країни.

Проведене магістерське дослідження засад реалізації бюджетної політики держави, дослідження стану реалізації бюджетної політики зокрема на прикладі Долинської міської ради, Івано-Франківської області дало змогу сформулювати низку узагальнених висновків, що мають теоретичне та практичне значення:

– *з'ясувано економічну сутність, риси та механізми реалізації бюджетної політики держави як складової суспільно-економічних відносин:* бюджетна політика — це частина фінансової політики, ключовий її елемент, що полягає в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямованій на формування та/або регулювання бюджетних відносин з метою забезпечення сталого розвитку економіки країни та стабільного задоволення соціальних потреб населення. Бюджетну політику важливо розуміти як діяльність, яка виявляється через взаємодію органів державної влади та бюджетних відносин, орієнтуючись на широкі соціально-економічні параметри розвитку, що визначають стратегічні напрями і досягаються через застосування бюджетного механізму. Бюджетний механізм соціально-економічного розвитку держави є сукупністю фінансових форм і важелів, які забезпечують здійснення системи розподілу та перерозподілу коштів, формування та використання централізованого бюджету, функціонування бюджетної системи та реалізацію принципів бюджетної політики для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави;

– *обґрунтовано особливості виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану* - визначено, що в умовах воєнного стану виконання місцевих бюджетів в Україні зіткнулося з численними викликами, що вимагали швидкої адаптації органів місцевого самоврядування. Військова агресія Росії призвела до значного зменшення доходів місцевих бюджетів через скасування деяких податків і зборів, а також запровадження пільг для підприємців і благодійних організацій. Проте, завдяки успішній реалізації реформи децентралізації, місцеві бюджети змогли зберегти відносну стійкість і адаптивність. Згідно з новими урядовими постановами, органи місцевого самоврядування продовжили виконувати свої бюджетні повноваження, що сприяло забезпеченню фінансування важливих соціальних програм і послуг. Динаміка надходжень свідчить про швидке відновлення фінансових ресурсів, навіть після значного спаду на початку війни. Починаючи з 2023 р. спостерігається зростання доходів від основних податків, що підтверджує стійкість місцевих бюджетів і здатність громади до самостійного фінансування. Отже, реалізація заходів, спрямованих на підтримку місцевих бюджетів, у поєднанні з реформами децентралізації, дозволила українським громадам не лише витримати виклики воєнного часу, а й закласти основи для стабільного розвитку в майбутньому.

– *окреслено сучасний стан та проблемні питання реалізації бюджетної політики в Долинській міській раді*: джерела формування місцевого бюджету Долинської громади з кожним роком, незважаючи на війну мають тенденцію до зростання. Податкові надходження є основним ресурсом наповнення, а ключовими є податок на доходи фізичних осіб, майно та єдиний податок. Головним спрямуванням коштів є освітній процес. На нашу думку, в громаді має бути проведена оптимізація, адже понад 60% у видатковій складовій спрямовувати лише односторонньо нелогічно, оскільки існують й інші напрямки, що потребують вкладень. Також наведені напрямки і цілі використання коштів бюджету, свідчить, що реформа децентралізації надала можливість не просто виконати місцевий бюджет, а в умовах війни

навіть дещо збільшити видатки не тільки на обороноздатність, а й мати резерви на оновлення комунальної інфраструктури, виконати обсяги робіт з покращення водо каналізаційних робіт громади. В ході дослідження виділено та розкрито наступні проблемні питання, з якими стикаються громади, а також Долинська громада: дефіцит бюджетних ресурсів; збільшення соціальних видатків; низька ефективність фінансового планування; невідповідність між доходами і видатками; недосконалість міжбюджетних відносин; корупційні ризики; відсутність належного контролю; проблеми з формуванням бюджету; кадровий дефіцит та низька кваліфікація; інфляційні ризики та зростання цін; проблеми з фінансуванням інфраструктурних проектів.

– *оцінено шляхи удосконалення бюджетної політики України:*

Формування та впровадження бюджетної політики стали лише інструментом політики стабілізації, а бюджетний механізм фактично втратив свою роль як засіб економічного розвитку національної економіки. Сьогодні місцеві органи влади не мають достатніх фінансових ресурсів для ефективного управління економічними та соціальними процесами на своєму рівні. Аналіз проблем функціонування місцевих бюджетів базового рівня бюджетної системи та теоретичні й практичні аспекти бюджетних систем вказують на необхідність вжиття заходів для покращення умов формування місцевих бюджетів: 1) необхідно чітко визначити відповідальність і компетенції між центральними органами влади та місцевими органами самоврядування для розв'язання конкретних завдань, а також забезпечити поступовий перехід до децентралізації фінансування на всіх рівнях; 2) необхідно покращити механізм фінансового вирівнювання між територіями; успішно реалізована бюджетна децентралізація сприятиме збільшенню фінансових ресурсів на місцях, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємництва та зміцненню економічної основи регіону; 3) забезпечити бюджетну ефективність територій в умовах децентралізації можливо реалізацією комплексу заходів з модернізації управління доходами і видатками місцевих

бюджетів за умови фінансової незалежності та фінансово-інвестиційної активності органів місцевого самоврядування; 4) напрямки забезпечення бюджетної ефективності розвитку територій через вдосконалення дохідної складової бюджету (блок доходів) лежать у площині, по-перше, розширення фінансової самостійності місцевих бюджетів, по-друге, нарощення економічного потенціалу та забезпечення інвестиційної привабливості територій, по-третє, залучення зовнішніх запозичень для реалізації важливих завдань та проектів. Бюджетна ефективність територій залежить у першу чергу від низки раціональних кроків щодо розподілу наявного ресурсу (блок видатків), де визначальними є такі складові як: удосконалення процесу розробки державних та регіональних прогнозних, а також програмних документів відповідно до середньострокового бюджетного планування; інвентаризація існуючих державних та регіональних цільових програм; збільшення видатків розвитку у структурі видатків місцевих бюджетів, розширення практики формування бюджетів участі. Оптимізація системи міжбюджетних відносин (блок міжбюджетних відносин) базується на таких базових елементах: ясне розмежування повноважень між органами державної влади та місцевим самоврядуванням; вдосконалення механізму трансфертів для вирівнювання доходів; удосконалення формул для розрахунку базових і реверсних дотацій.

– запропоновано напрями вдосконалення бюджетної політики у *Долинській міській раді*. Зокрема підвищення надходжень від місцевих податків за рахунок виведення з тіні земельного ресурсу ; - стимулювання економічної активності та створення сприятливого бізнес-клімату, збільшення надходжень від податку на доходи фізосіб, залучення інвесторів та сприяння створенню робочих місць; - затвердження та виконання генерального плану та детальних планів міста і його округів; - підвищення відповідальності та підзвітності посадових осіб поряд із збільшенням їх залежності від громадянської думки та зменшенням залежності від спонсорів; - посилення відповідальності головних розпорядників за

формування та виконання бюджетів, що, в свою чергу, підвищить ефективність управління бюджетними коштами; - невідворотність санкцій за корупцію, особливо якщо її прояви стосуються фінансових ресурсів міського бюджету; - участь громадян у роботі міської ради, вплив на формування міського бюджету та контроль за використанням бюджетних коштів; - перегляд підходів до оцінки діяльності комунальних підприємств та призначення їх керівництва. Стосовно підвищення ефективності управління видатковою частиною бюджету Долинської громади пропонуються такі заходи: - активне використання програмно-цільового методу бюджетування; - науково-обґрунтоване скорочення чисельності службовців виконавчого комітету і комунальних установ, підприємств; - оптимізація видатків через проведення конкурсів, грантів.

Тому необхідно звертати увагу на щорічні зміни бюджетного та податкового законодавства в процесі формування місцевих бюджетів і механізму бюджетного регулювання, який здійснюється місцевою владою з метою проведення перспективної фінансової політики бюджетної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік: ОТГ Всеукраїнська асоціація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>
2. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік: ОТГ Всеукраїнська асоціація. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/>
3. Бенюк Л., Карвацький Р. Видатки місцевих бюджетів в контексті забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах війни. *Світ фінансів*. 2024. №1 (78). С. 85-97.
4. Богуславська С. І., Вельган О. В. Державна фінансова політика щодо місцевих бюджетів в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. №1. Т. 35 (74). С. 116-124.
5. Бюджетна політика : прагматичний підхід до стратегічних рішень : Аврамченко К.В., Дешко А.Л., Жаліло Я. А. та ін. К.: СТ-ДРУК, 2016. 112 с.
6. Бюджетний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
7. Валуйський І. А. Трансформація бюджетної політики України у кризовий період : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України, Дніпро, 2018. С. 25.
8. Варцаба В. І., Мулеса Е.В., Придко Р.О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі*. 2023. № 1 (1). С. 15-16.
9. Василик О. Д. Бюджетна система України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. Київ : ЦУЛ, 2004. С. 53.
10. Васильєва Т. А. Принципи реалізації бюджетної політики у кризовий період розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2017. № 10.

URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6628>

11. Витончена гра. Що отримали депутати за підтримку бюджету 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/11/6/666988/>

12. Гаманюк О. Субвенція на соціально-економічний розвиток 2020: політичний розподіл залишився в менших обсягах. URL: <https://voxukraine.org/subventsiiya-na-sotsialno-ekonomichnij-rozvitok-2020-politichnij-rozpodil-zalishivsya-v-menshih-obsyagah/>

13. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

14. Дем'янишин В. Бюджетна політика держави : концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник ТНЕУ*. 2011. Вип. 2. С. 10.

15. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-п#Text>

16. Дяченко С. А. Місцеві фінанси України в умовах децентралізації державного управління: стан, тенденції та механізми розвитку : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 396 с.

17. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.97 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

18. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985 / Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

19. Заїчко І. В. Роль бюджетної політики у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Наукові праці НДФІ. 2010. № 1. С. 47-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2010_1_7

20. Західна О. Р. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. № 12 (112). С. 85.
21. Зеленько О. О., Гуцан Т. Г., Гура А. О. Інвестиційний клімат в економіці України : сучасний стан і напрями покращення. *Бізнес Інформ*. 2020. №1. С.100–107.
22. Ілляшенко А. Х. Національні пріоритети бюджетної стратегії економічного і соціального розвитку. *Економіка та держава*. 2012. № 12. С. 23.
23. Казюк Я. Бюджетна декларація на 2022-2024 роки: особливості взаємовідносин державного та місцевих бюджетів. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13661>
24. Катан Л. І., Качула С. В., Демчук Н. І., Павлова Д. К. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт*. 2020. №3. С.3-12.
25. Качула С. В. Фактори модернізації державної фінансової політики у системі соціального розвитку суспільства. *Фінансовий простір*. 2019. № 1 (33). С. 41-54.
26. Кузькін Є. Ю. Вплив децентралізації на розвиток регіонів. *Наукові праці НДФІ*. 2016. №3(76). С.39–53.
27. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія. Київ : ДННУ АФУ, 2009. С. 34.
28. Ломачинська І. А. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*, 2022. № 20. С. 29-31.
29. Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави. *Фінанси України*. 2009. № 12. С. 15.
30. Лютий І. О., Демиденко Л. М. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України. *Фінанси України*. 2016. № 10. С. 10.

31. «Мінус» 75 мільярдів : що показав аудит «Нафтогазу» і хто понесе покарання. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/6/665879/>
32. Мединська Т. В., Галас Х. Ю. Сучасні тенденції формування і розподілу доходів місцевих бюджетів України. *Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання*. 2018. № 21. С. 611-619.
33. Пасічний Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток ЛТД», 2005. С. 255.
34. Пилипенко Я. В. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. С. 18.
35. Податковий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
36. Про бюджет Долинської міської територіальної громади на 2023 рік: Рішення Долинської міської ради від 22.12.2022 №1925-26/2022.
37. Про бюджет Долинської міської територіальної громади на 2024 рік: Рішення Долинської міської ради від 23.12.2023 №2529-40/2023.
38. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: Постанова Верховної Ради України від 15 липня 2021 року № 1652-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-20#Text>
39. Про виконання бюджету за I півріччя 2024 року: Рішення Долинської міської ради від 21.08.2024 №2823-47/2024.
40. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 08.11.2023 р. № 3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text>
41. Про встановлення місцевих податків та зборів на території Долинської міської ради: Рішення Долинської міської ради від 19.05.2022 №1574-20/2022.

42. Про державне прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

43. Про державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 №3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

44. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

45. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

46. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 09.06.2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п#Text>

47. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2010 р. №1132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010-%D0%BF#Text>

48. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

49. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

50. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>

51. Про схвалення Прогнозу економічного й соціального розвитку України на 2022-2024 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2021 № 586. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-2021-%D0%BF#Text>

52. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019. С. 226-227.
53. Сергієнко Л. К. Теоретичні основи формування національної бюджетної політики України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2015. Випуск 7. С. 740.
54. Сидор Т. Доходи місцевих бюджетів України в період воєнного стану: виклики і загрози. *Актуальні питання фінансової науки та практики: зб. наук. праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету*. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. № 1. С. 160-164.
55. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Київ: Port-Royal, 2001. С. 32.
56. Стоян В. І. Казначейська система: підручник / В.І. Стоян, О.С. Даневич, М.Й. Мац. Київ : ЦУЛ, 2014. С. 59.
57. Татарин Н. Б., Муляр В. І. Проблеми формування та використання коштів місцевих бюджетів. *Економіка та управління підприємствами*. Випуск 2 (07). 2017. С. 112.
58. Фінансово-економічний словник / кол. авт. : О.С. Юнін, О.О. Круглова, М.О. Савельєва та ін. Дніпро : Біла К.О., 2018. С. 26.
59. Фурик І. І. Особливості формування та виконання місцевих бюджетів України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2024. №1 (63). С. 143-148.
60. Шкодін І. В., Зеленько О. Е. Бюджетна політика та її особливості в економіці України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм"*. №13. 2021. С. 146–148.
61. Юрик Т. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування. *Зб. матер. Звітної студентської наукової конференції за*

результатами науково-дослідної роботи у 2023 р./за заг. ред. РД Федіва м. Дубляни, 2024. 441 с.

62. Юрик Т. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування. Зб. матер. Звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2023 р./за заг. ред. РД Федіва м. Дубляни, 2024. 441 с.

63. Яворський П. Якою повинна бути бюджетна резолюція? Міжнародний досвід та рекомендації для України / П. Яворський. URL: <http://www.kse.org.ua/download.php?downloadid=381>